

Хронология (1945-1989)

1945-1949

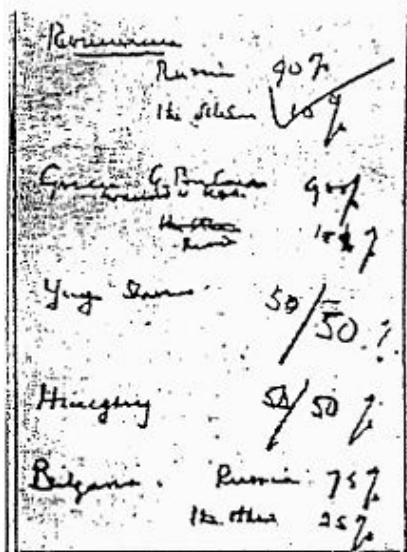
1945

Ялтенска конференция

От 4 до 11 февруари в Ялта (полуостров Крим, Русия) се състои втората среща на върха на антихитлеристката коалиция, с участието на американския президент Ф.Д. Рузвелт, британският премиер У. Чърчил и съветският лидер Й. Сталин. Основните решения на конференцията:

- Демократични временни правителства в освободените страни и организиране на свободни избори (в „Декларация за освободена Европа“).
- Свикване в Сан Франсиско на учредителна конференция за ООН.
- Създаване на три (впоследствие на четири след настояване на Бърчил за окупационна зона за Франция) окупационни зони в Германия и нейната денацификация.
- Нови граници на Полша на запад (Одер-Ниса) и изток (линията Кързон от 1920 г.).
- Влизане на СССР във война срещу Япония три месеца след капитулацията на Германия в Европа.

Днес съществува убеждението, че в Ялта е договорено разделението на Европа между Изтока (СССР) и Запада. Но всъщност знаменитото „листче с процентите“ е разменено между Чърчил и Сталин на срещата им в Москва през октомври 1944 г. Тази договореност изобщо няма предвид съотношението между комунисти и некомунисти в съпротивителните движения в съответните държави. Много историци смятат, че значението на тази договорка е силно преувеличено и че реалните разделения след войната не я следват изобщо.

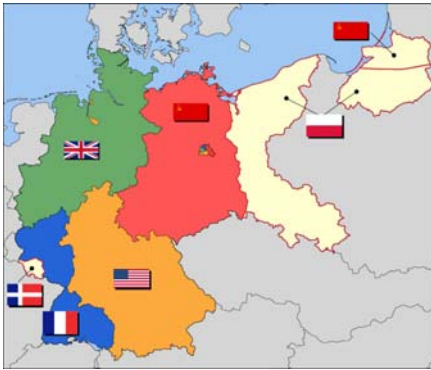

Маршал Кайтел подписва капитулация на Германия (9 май 1945 г.)

Капитулация на Германия

На 25 април 1945 г. американските и съветските войски се срещат при Торгау, на р. Елба. Вермахтът вече контролира малки територии и съпротивата му е безнадеждна. След самоубийството на Хитлер на 30 април в обсадения си бункер в Берлин, капитулацията изглежда неизбежна. В нощта на 8 срещу 9 май капитулацията е подписана в Берлин пред представители на съюзниците от генералфелдмаршал Кайтел.

Всъщност това е вторият акт за капитулация, първият е подписан от Алфред Йодл от името на заместилният Хитлер адмирал Дьониц през западните съюзници на 7 май 1945 г. С това войната в Европа завършва.

Конференция в Потсдам

Последната среща на върха на Антихитлеристката коалиция, но този път с присъствието на Хари Труман (САЩ), Клемент Атли (Великобритания) и Йосиф Сталин (СССР). Решения на конференцията:

- Окончателно договаряне на границите на Полша и изселване на немското население от Полша и Чехословакия (около 2,5 милиона германци са останали в тези територии след края на войната).
- Очертаване на зоните на окупация в Германия и Австрия, като в Саарланд се създава полуавтономен протекторат със собствен флаг, временна конституция и парична единица (територията ще бъде върната във ФРГ през 1956 г. след плебисцит).
- Денацификация на Германия провеждана в Нюрнберг на процес срещу главните нацистки военнопръстълници.
- Договореност по германските репарации (Австрия няма да плаща).
- Италия губи африканските си колонии (Либия, Еритрея, Етиопия), независимостта на Албания е възстановена, анексираните френски територии са върнати на Франция (Корсика, Френска Савоя).
- Ултиматум към Япония за капитулация и освобождаване на окупираните територии в Китай, Корея и Индокитай.

Нюрнбергският процес

Нюрнбергски процес

Процедурата на този по същество извънреден съд е договорена на среща в Лондон между представителите на Обединените нации на 8 август 1945 г. Процесът започва на 18 октомври 1945 г. срещу 24 висши ръководители на нацисткия режим, обвинени по четири пункта: заговор, престъпления против мира, военни престъпления и престъпления против човечеството. Според съдебното решение от 1 октомври 1946 г. 12 са осъдени на смърт, 7 са осъдени на различна продължителност лишаване от свобода и 3 имат оправдателни присъди. Обвинението предоставя доказателства за различни

престъпления, като най-шокиращите, престъпления срещу човечеството, са свързани с организираното умишлено убийство на евреи, цигани и други в създадената за това мрежа от екстерминационни лагери („индустрия на смъртта“). Въпреки усилията на съветската страна, трибуналет на формулира обвинения, свързани с гибелта на няколко хиляди полски военни край Катин (престъпление, което е наредено всъщност от Сталин).

По време и след основния процес, в цяла Германия протичат други процеси, на които са обвинени над 5 000 души, осъдени на смърт са почти 800, а екзекутирани са почти 500.

През май 1946 г. започва Процесът в Токио срещу 28 висши представители на властта в Япония, срещу които обвиненията са аналогични. Императорът не е привлечен под отговорност. Общо са обвинени 5 000, от тях до края на процеса през 1948 г. 900 са осъдени на смърт..

Съдебният състав на процеса в Токио

Останките на Хирошима след 6 август 1945.

Атомна бомбардировка на Хирошима и Нагасаки.

На 6 август 1945 г. САЩ взривяват над японския град Хирошима първата атомна бомба, а на 9 август това е повторено над град Нагасаки. Бомбардировката идва след отказа на Япония да приеме ултиматума на Антихитлеристката коалиция, отправен на срещата в Потсдам (26 юли). Шест дни по-късно Япония прекратява бойните действия, а окончателно капитулира на 2

септември 1945 (официалният край на Втората световна война). Според по-нови проучвания, при бомбардировката загиват между 90 000 и 140 000 от общо 310 000 жители.

На 9 август, след отхвърлянето и на втория американски ултиматум от Япония, е хвърлена атомна бомба над Нагасаки. Според по-нови изчисления, между 60 000 и 80 000 са загиналите при взрива от общо 250 000 жители на града. Същият ден СССР обявява война на Япония съгласно споразумението със Съюзниците и Съветската армия настъпва в Манджурия. На 15 август 1945 г. Япония обявява своята капитулация.

И до ден днешен тека спорове за това, дали атомните бомбардировки, които са поразили най-вече цивилни, са имали стратегическо значение за по-бързия край на войната. Днес е известно, че след бомбардировката на Хирошима Япония не е приела новият ултиматум да капитулира, защото е изчаквала съветското решение – дотогава двете страни не са във война. Вероятно втората бомбардировка, заедно със съветското настъпление в Манджурия са ускорили японското решение за капитулация.

Атомната гъба на Нагасаки, 9 август 1945 г.

ООН

Създадена на конференцията в Сан Франсиско (25 април – 26 юни) Организация на обединените нации (ООН) обединява първоначално 50 държави-членки от антихитлеристката коалиция. На 24 октомври влиза в сила [Хартата на ООН](#), с което организацията е учредена. Същата година във Вашингтон са създадени като организации в системата на ООН Международната банка за възстановяване и развитие ([Световната банка](#)) и [Международния валутен фонд](#). В момента ООН обединява практически всички суверенни държави в света.

Създадена е Арабската лига

На среща в Кайро на 22 март 1945 г. седем държави създават Арабската лига (днес наброява 22 държави). Учредителки са Египет, Саудитска Арабия, Сирия, Ирак, Трансйордания, Ливан и Северен Йемен. Първоначално Арабската лига се противопоставя на намесата на чужди държави в района (най-вече Великобритания и Франция), а с появата на държавата Израел започва да я смята също за чуждо тяло в арабския свят. Най-голяма е активността на Лигата по отношение на израелско-палестинския конфликт.

В Северен Иран, до 1946 г. окупиран от Съветската армия, иранската комунистическа партия „Туде“ прокламира за кратко независима съветска република. След разгрома ѝ, комунистите са поставени извън закона в Иран и остават нелегални противници на шаха.

„Фермата на животните“ на Джордж Оруел (псевдоним на Ерик Артър Блеър, 1903-1950).

Книгата е антиутопия, в която животните, водени от свинете, завземат фермата и установяват нова власт без участието на човека. Оруел иронизира идеологията на новото съветско общество след революцията от 1917 г., която обслужва много повече интересите на новата управляваща класа, отколкото на масите. Книгата има силен отзвук като остра критика срещу съветския режим в условията на огромен международен престиж на СССР след войната.

Политически промени в Източна Европа

В повечето страни от Централна и Източна Европа следвоенните правителства са коалиции между различни антифашистки партии, сред които и комунистите (които имат различна историческа тежест в отделните страни). През януари 1946 г. комунистите се налагат като основна управляваща сила в Албания (провъзгласена е народна република) и Югославия (приета е нова конституция по образеца на Съветската конституция от 1936 г.). През май чехословайската КП печели 38% от гласовете и формира правителство, като за президент е избран Едуард Бенеш (президент от преди Мюнхенските споразумение от 1938 г.). С референдум през септември 1946 г. България премахва монархията и провъзгласява

народна република. През октомври КП в Румъния става основна партия в правителството.

Началото на Студената война

Периодът в историята на международните отношения от края на Втората световна война до падането на Берлинската стена през 1989 г. се нарича с общото име „Студена война“. На 5 март 1946 в град Фултън (Мисури) Уинстън Чърчил, който вече няма официален пост, произнася знаменитата реч В най-тоя предупреждава за нуждата от тесен съюз между САЩ и Великобритания за обща съпротива на Запада срещу експанзионизма на СССР. Чърчил употребява понятието „желязна завеса“ като метафора на очертаващото се разделение на света на две – свободен и комунистически свят. До голяма степен речта на Чърчил е предвиждана на ситуация, която в действителност ще се установи към 1949 г.

Първата експлозия на полигона на атола Бикини

Ядрената надпревара

Експлозията на американска атомна бомба над освободения от жителите си тихоокеански атол Бикини бележи началото на серия опити над атола и на нов кръг от надпреварата във въоръжаването в света (ядрена надпревара).

През 1949 г. (29 август) СССР прави своя първи ядрен опит, през 1952 г. (3 октомври) това прави Великобритания. Франция успява да взриви опитна атомна бомба през 1960 г., а КНР през 1964 г. Това разпространение на ядреното оръжие се смята за опасно за

световната сигурност и след преговори през 1967 г. е подписан Договор за неразпространението на ядреното оръжие.

Зоните, контролирани от ЕЛАС през 1945-1947 г.

Гражданска война в Гърция

От 1941 г. в Гърция, окупирана от Вермахта, се развива съпротивително движение. То има различни политически съставки, но най-влиятелен в страната е Народния фронт за освобождение (ЕАМ), който създава Народната армия за национално освобождение (ЕЛАС). В тази организация най-влиятелна е комунистическата партия. Същевременно в Кайро е седалището на Гръцкото правителство в изгнание и на неговата армия, изтеглила се през 1941 г. с британска помощ.

ЕЛАС води война срещу окупаторите (германци и италианци) и успява през лятото на 1944 г. формира Временно правителство, което отказва да признае правителството в Кайро. След изтеглянето на германците Чърчил нарежда на британски части да заемат Атина (октомври 1944 г.), но когато британските военни изискват от ЕЛАС да се разоръжи, между тях избухват сражения. След

конференцията в Ялта (февруари 1945) Сталин оказва натиск върху гръцките комунисти да постигнат примирие.

През 1946 г. примирието е прекратено с началото на Студената война и до 1949 г. гражданската война избухва с нова сила между ЕАМ-ЕЛАС и гръцкото правителство, подпомагано от Великобритания. Първоначално (до 1948 г.) ЕАМ-ЕЛАС получава подкрепа от Югославия, България и СССР, но след конфликта между Сталин и Тито това спира. Оставени сами на себе си гръцките комунисти слагат оръжие през 1949 г. Според някои оценки войната отнема живота на почти 100 000 души, като също толкова са и изгнаниците от Гърция (значителна е комунистическата гръцка диаспора най-вече в СССР, България и Югославия). Едва със закона за амнистията от 1985 г. мнозина от тях и техните потомци ще се завърнат в Гърция.

Хуан Перон е избран за президент на Аржентина.

Кадрови военен, участник в преврат през 1943 г., министър на труда, арестуван заради симпатии към работническата кауза, Хуан Перон (1895-1974) е избран триумфално през 1946 г. Той осъществява политически режим (нарочан хустициализъм – режим основан на справедливостта), смесица от национализъм и популизъм, обявен като трети път между капитализма и комунизма. Управлението на Перон е повлияно силно от социалната доктрина на католическата църква (социален католицизъм). Съпругата му Ева (нарочана Евита) Перон (1919-1952) става особено популярна със социалната си ангажираност.

Първоначално режимът на Перон се третира от критиците му като фашистки, критикуват го, че дава убежище на много нацисти, избягали от Германия след 1945 г. Правителството на Перон, обаче, запазва многопартийната система в Аржентина. Правителството му е свалено с преврат през 1955 г. Неговото движение – перонизмът – става модел за много популистки движения, силно ангажирани със социалната кауза.

1947

Парижките мирни договори, подписани на 10 февруари 1947 г. в Париж между държавите от Антихитлеристката коалиция и **България, Италия, Румъния, Унгария и Финландия** уреждат статута на петте държави след края на Втората световна война. Договорите осъществяват постигнатите от съюзниците договорености на срещите в Ялта и Потсдам (1945). Те фиксират и новите европейски граници, които остават в сила до 1990 г. СССР получава Западна Беларус и Западна Украйна (възстановява границата с Полша от т.нар. линия Кързон, 1920 г.), получава Задкарпатска Украйна (Рутения), Бесарабия (дн. Република Молдова) и Калининградска област (Северната част на Източна Прусия с главен град Кьонигсберг), както и присъединените след войната от 1940 г. с Финландия области край Ленинград (Санкт Петербург) и северна Карелия. Полша получава разширения на

Запада – Поморие (Памерания с Познан), Шльонск (Силезия с Вроцлав). Границите на Чехословакия (без Рутения), на Унгария и на Австрия са възстановени (от 1938 г.) България, макар и победена, получава признание за присъединяването на Южна Добруджа през 1941 г. Румъния си връща Трансилвания (отстъпена на Унгария през 1940 г. под натиска на Хитлер). Границите в Западна Европа от 1939 г. се възстановяват. Германия и Австрия остават разделение на окупационни зони (до 1955 г.)

Комунистите печелят изборите в Полша (януари 1947 г.)

Събитието е показателно за цялостния процес в страните на централна и източна Европа за завземане на властта от комунистическите партии с подкрепата на СССР.

През юни 1947 г. е забранена опозицията в България а лидерът на БЗНС Никола Петков е арестуван, обвинен и разстрелян. През ноември последните министри не-комунисти в Румъния са отстранени (през декември монархията е премахната с абдикацията на крал Михай и е обявена народна република), а в Унгария са забранени опозиционните партии.

Създадено е Коминформбюро (септември)

Това е Информационно бюро на комунистическите партии на СССР, Полша, Унгария, Чехословакия, Румъния, България, Югославия, Франция и Италия. Целта е да се отстоява един модел на комунизма (съветския) след разпускането на Комунистическия интернационал – Коминтерн през 1943 г. На първата си конференция в Полша организацията отхвърля „плана Маршал“ като „опит за поробване на Европа“.

Това е основано на т.нар. „доктрина Жданов“ (по името на тогавашния секретар на ЦК на КПСС Андрей Жданов). Доктрината разбира света като разделен между два блока: блока на „мира, демокрацията и социализма“ и блока на „империализма и войната“. Всяка страна е в ситуация, при която е задължена да избере своето място. През 1948 г. с развитието на конфликта между Сталин и Тито, Югославската КП ще бъде изключена от Коминформбюро, а основната дейност на организацията ще стане заклеяването на „ревизионизма на Тито“.

„Доктрината Труман“ – външнополитическа инициатива на САЩ, целяща да възпре разпространението на комунизма в Турция и Гърция и като цяло експанзията на СССР след 1945 г.

Президентът **Хари Труман** изтъква нуждата от американска помощ за гръцкото правителство, чиято власт е оспорвана в Гражданската война в Гърция (1944-1949) от партизанската армия на Гръцката комунистическа партия. Турция също се нуждае от американска помощ, за да отклони съветския натиск. Според Труман запазването на Гърция и Турция в западната сфера е от жизнено значение за САЩ.

В по-широк план „Доктрината Труман“ е външнополитическа програма за „сдържане на комунизма“ в границите, до които той е достигнал. Методите да това сдържане включват и „ядрено сдържане“ – заплахата за използване на ядрено оръжие в случай на комунистическа експанзия.

Помощите по „плана Маршал“

Обявен е „планът Маршал“

Планът носи официално името „План за европейско възстановяване“ и е обявен официално от Джордж Маршал, държавен секретар при президента Труман. Планът влиза в сила на 3 април 1948 г. Във връзка с него е създадена Организацията за европейско сътрудничество и развитие (ОЕЦР), която е предшественик на днешната Организация за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР). Планът предвижда американска помощ за 16-те европейски страни, които са приели условията му, в размер на почти 4% от американския БВП. Планът предвижда американски заем за покупка на американски стоки, но също така и използването на печалбата от продажбата на тези стоки в Европа за инвестиции, допълнени с държавни инвестиции.

Според някои оценки планът е допринесъл за развитието в Западна Европа, където само за периода 1948-1951 г. БВП нараства с 32%

Съветският съюз и Източният блок отхвърлят плана, защото виждат в него конкуренция и опит да се преразгледат границите на съветското влияние. Планът изисква развитие на пазарната икономика и с това става неприемлив за съветския модел на планова икономика, който се налага от края на 1940-те години в централна и източна Европа. През 1949 г. страните от Източния блок ще създадат Съвета за икономическа взаимопомощ (СИВ), който е основен инструмент за икономическо преустройство и преориентация на тази част от Европа към СССР.

Дюнкеркски договор

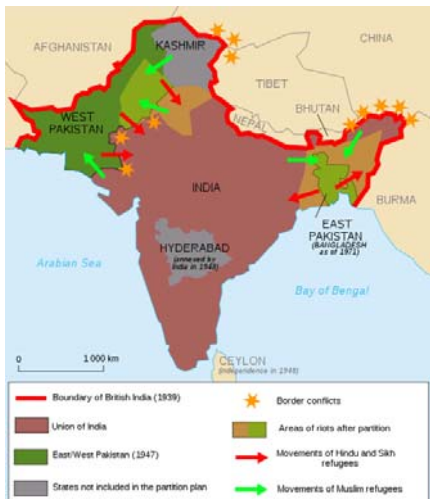
На 4 март Великобритания и Франция подписват съюзния Дюнкеркски договор. Целта му е да възстанови и задълбочи едно старо сътрудничество между двете държави още от времето на Сърдечната Антанта. Договорът изисква сътрудничество срещу възстановяването на германската заплахата, но вече в контекста на Студената война двете страни ще виждат много повече заплахата от страна на СССР. Този съюзен договор ще бъде разширен с Брюкселския договор от 1948 г., подготовка за НАТО.

Либералният интернационал

Първоначално (1947) международното обединение на либералните и радикалните (социалибералните) партии носи наименованието Световен съюз на либералните партии.

В Европейските парламентарни асамблеи съществува обединение на либералите от 1953 г., а в Европейския парламент, под различни имена, либералното обединение съществува от 1976. Понастоящем това е „Алианс на демократите и либералите за Европа“ (обединяващ две европейски партии – Европейската партия на демократите, либералите и реформаторите и Европейската демократическа партия).

Разделяне на Британска Индия на две държави – Индия и Пакистан.

Разделянето е на религиозен и етнически принцип, като мюсюлманските провинции включват днешен Пакистан и Бангладеш (тогава – Източен Пакистан). Разделянето изглежда единственият начин да се избегне мащабна гражданска война. Спорни при разделянето остава територията Джаму и Кашир, старо княжество, днес поделено между Индия и Пакистан. След обявяването на независимостта на Индия и Пакистан (15 август 1947) двете страни водят кратка война до края на 1948 г., окато завършва с примирие на демаркационната линия в тази територия.

„Отвореното общество и неговите врагове“ на Карл Попър (1902-1994)

„Отворените общества не поддържат един-единствен възглед за „истина“, а по-скоро се опитват да установяват закони и институции, които позволяват на хора с различни възгледи да живеят заедно в мир.“ Книгата на Попър е основна референция за либералната политическа мисъл.

Американският учен **Норберт Винер** (1894-1964) създава принципите на **кибернетиката** – наука изучаваща системите за автоматична връзка и регулация на живите същества и на механическите системи. Новата наука е в основата на многобройни технически иновации и други открития в науката.

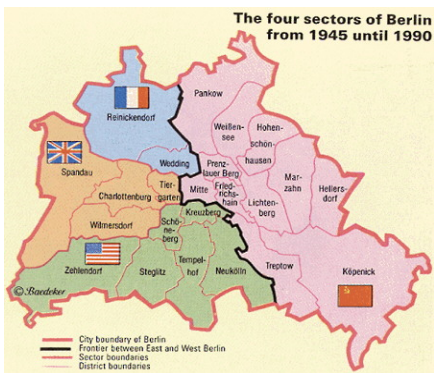
1948

Манифестация в Прага, 26 февруари 1948 г.

Комунистите поемат изцяло властта в Чехословакия

След изборите през май 1946г. които им дават предимство, комунистите оглавяват чехословайското правителство, което обаче е коалиционни. Но от края на 1947 г., с оправданието за „империалистически заговор“, ЧКП поема все повече контрола върху полицията и специалните служби. През **февруари** министрите не-комунисти подават оставка с цел да предизвикат правителствена криза и нови избори. Това се случва, защото ЧКП организира масови демонстрации в подкрепа на премиера Кл. Готвалд (комунист). Формирано е ново, изцяло комунистическо, правителство, а през май 1948 г. е обнародвана нова конституция, установяваща съветски режим. През юни умира президентът Едвард Бенеш, което открива пътя за пълна сталинизация на страната.

Окупационните зони в Берлин

Въздушна блокада на Западен Берлин.

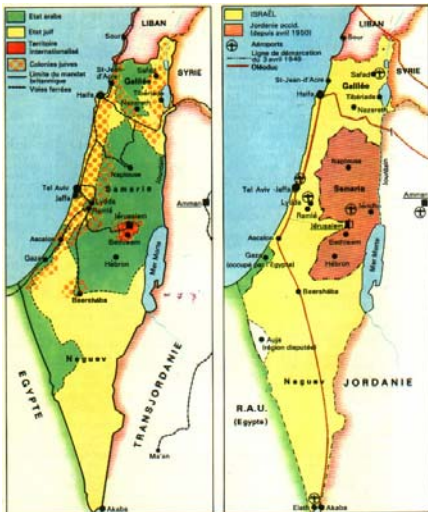
Вследствие на влошаване на отношенията между Запада и Съветския съюз след 1946 г. (развитие на Студената война) и особено след въвеждането на новата германска марка в западните окупационни зони (20 юни 1948), което е отхвърлено от Сталин за източната зона, през юни 1948 г. съветските власти спират сухопътния трафик към западните окупационни сектори в Берлин, който териториално се намира в съветската окупационна зона. Западните съюзници организират тогава въздушен мост, по който се доставят около 8 000 тона доставки всекидневно. През май 1949 г. Съветският съюз отменя блокадата, но тя ускорява разделянето

на Германия на две държави: ФРГ и ГДР.

Брюкселски договор

Подписан на 17 март 1948 г. от Франция, Великобритания, Белгия, Нидерландия и Люксембург в духа на разширяването на Дюнкеркския договор. Основната му идея е сътрудничество срещу възраждането на германската заплаха. Договорът е за твърд военен съюз, при който нападението над една от страните изисква автоматично военно участие на всички останали в нейна подкрепа. Този договор учредява т.нар. „Западен съюз“ и ще бъде изменен през 1954 г., когато ще прелее в създадения тогава на още по-широка основа Западноевропейски съюз (ЗЕС).

ООН приема **Всеобщата декларация за правата на човека**. (10 декември 1948 г.) В член 1 на Декларацията се заявява: „Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права. Те са надарени с разум и съвест и следва да се отнасят помежду си в дух на братство.“

Палестина при разделянето 1948-1949 г. и след войната

Провъзгласено е създаването на държавата **Израел** след решение на ОС на ООН за подялбата на Палестина.

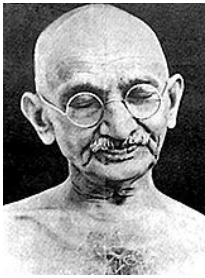
Дотогава Палестина е подмандатна територия на Великобритания. Но през целия британски мандат в Палестина нарастват противоречията между еврейската и арабската общности, особено с притока на еврейски имигранти от Европа. През 1947-1948 г. дори се стига до гражданска война между въоръжените организации на евреите и арабите. Великобритания не е в състояние да се справи с положението и се отказва от мандата си. ОС на ООН поема управлението след оттеглянето на британците и решава подялбата на територията на две държави: еврейска и арабска.

Израел е провъзгласен първи (14 май 1948) и в последвалата война с неговите арабски съседни се достига до известно разширяване на първоначалните граници на еврейската държава, а град Йерусалим е разделен на две части (еврейска и арабска). Именно в тези нови

граници от 1949 г. Израел е признат международно.

„1984“ на Джордж Оруел (псевдоним на Ерик Блеър 1903-1950).

Романът е в стила на антиутопията. В него се разказва бъдещето на Земята като история на едно тоталитарно общество на всеобщо наблюдение от страна на Големия брат (Big Brother). Това ново общество непрекъснато пренаписва своята история с оглед на изискванията на момента – дадени личности или събития се появяват и интерпретират в постоянно пренаписваната история в зависимост от настоящето отношение към тях. Алюзията е към сталинския СССР, но в по-широк план – към всяко модерно общество способно да осъществява всеобщ контрол върху желанията на индивидите.

Убит е **Махатма Ганди** (1869–1948), индийски обществен и политически деец, инициатор на движението за ненасилствената съпротива и почитан като духовен баща на Индия. Убийството е част от напрежението между религиозните общности в страната

В САЩ е създаден първият **транзистор** – полупроводниково електронно устройство (тогава с големината на малка електрическа крушка, по-късно миниатюризиран), който се използва в почти всички електронни уреди и представлява истинска техническа революция.

1949

Плакат с Мао Дзедун и Чжоу Енлай

Провъзгласена е **Китайската народна република** след завършването на гражданската война между комунистите и Гоминдана (1945–1949). Мао Дзедун (1893–1976) е неин първи председател.

През Втората световна война Китайската комунистическа партия (ККП) и Гоминдана, националната китайска партия, създадена през 1912 г. от Сун Ятсен (1866–1925, са съюзници в борбата срещу японската окупация. След капитулацията на Япония на 2 септември 1945 г. между двете партии започва гражданска война, по-скоро продължава започналата още през 1927 г. война. Превесът на комунистите се очертава едва през 1949 г. В началото на 1950 г. частите на Гуоминдана заедно с правителството (Чан Кайши е подал оставка), последвани и от почти 2 милиона цивилни, се оттеглят на о-в Тайван (бивши Формоза), където установяват Република Китай. Войната според някои оценки отнема живота на повече от 6 милиона души (военни, но най-вече цивилни).

Създава се **Съвет за икономическа взаимопомощ** (СИВ), чиято задача е преориентирането на икономиките на комунистическите страни от Европа към СССР. В организацията членуват първоначално всички комунистически държави от централна и източна Европа без Югославия.

През октомври за провъзгласени **две германски държави**: *Федерална република Германия (ФРГ) на основата на трите западни окупационни зони, и Германска демократична република (ГДР), на основата на съветската окупационна зона. Първата избира за столица рейнският град Бон, втората – Източен Берлин. Западен Берлин остава под юрисдикцията на западните окупационни власти, но статутът му остава юридически неуреден до 1974 г.*

Разделянето на Германия на две държави не е планирано от съюзниците в хода на трите на върха на Антихитлеристката коалиция. Известно е, че Рузвелт и Сталин не са приемали предложението на Чърчил, Германия да бъде разделена на няколко самостоятелни държави, както е било отпреди обединението през 1871 г. Разделението става като елемент на цялостното разделение на света в началото на Студената война. Подобно протичат процесите в Корея и Виетнам, които също се оказват разделение на две. Донякъде разделениято е и начин да се предотврати пряк сблъсък между създаващите се два блока в ядрената ера.

Съвет на Европа

Идеята за организацията принадлежи на У. Чърчил, който в реч в Цюрих през 1946 г. апелира за обединяването на европейските страни в едни демократични Европейски съединени щати. На среща в Лондон десет държави (Белгия, Дания, Франция, Ирландия, Италия, Люксембург, Нидерландия, Норвегия, Швеция и Обединеното кралство) учредяват Съвета на Европа, с два основни органа – Съвета на министрите и Парламентарната асамблея. На 5 ноември 1950 г. страните-членки подписват и Европейската конвенция за правата на човека в сила от 1953 г.), която учредява и Европейския съд по правата на човека – уникален международен инструмент за международна защита на правата на човека. Днес седалището на СЕ е в Страсбург, а в него членуват практически всички страни на Европа.

4 април 1949 във Вашингтон е подписан **Северноатлантическият договор** за създаването на НАТО.

Страните учредителки са: САЩ, Канада, Великобритания, Франция, Италия, Португалия, Норвегия, Белгия, Нидерландия, Люксембург, Дания и Исландия. Член 5 на договора предвижд: „Страните се съгласяват, че въоръжено нападение срещу една или повече от тях в Европа или Северна Америка ще се разглежда като нападение срещу всички тях и всяка страна се съгласява, че при такова нападение, в силата на правото за индивидуална или колективна самозащита, признато от чл. 51 на Устава на ООН, ще окаже помощ на нападателната страна или нападателите страни, предприемайки незабавни действия, каквито смята за необходими, индивидуално или съвместно с други страни, включително използването на въоръжени сили, за възстановяване и поддържане на северноатлантическата област”.

Договорът е разширение на Брюкселския договор от 1948 г. с участието на САЩ и Канада. Но той не е толкова категоричен при определянето на *casus foederis* (условията за военна помощ за нападателната страна). Причината е във въздържането на САЩ от пряко ангажиране с конфликт в Европа, който може да възникне без тяхно участие.

Индонезия, бивша колония на Нидерландия, провъзгласява независимостта си на 17 август 1945 г.

На власт идва правителство на президента Сукарно (1901-1970), дългогодишен ръководител на движението за независимост. Първоначално новата държава е федерална република, като територията на Западна Нова Гвинея остава извън нея до 1962 г.

Индонезия ще се включи в Движението на необвързаните през 1960-те години, но след преврата от 1965 г. ще се превърне в съюзник на САЩ през Студената война.

„Другият пол” на Симон дьо Бовоар (1908–1986).

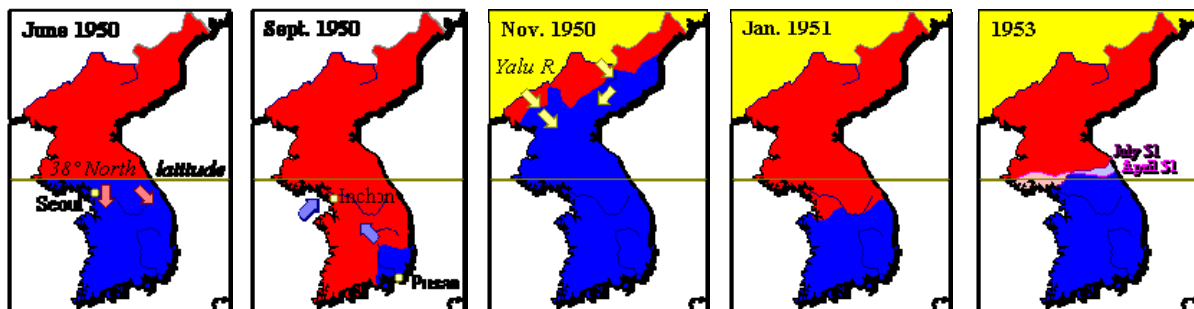
Симон дьо Бовоар е френска писателка и философка, приятелка на философа Жан-Пол Сартър (1905-1980). Активно ангажирана в обществения живот като комунистка, атеистка и екзистенциалистка. Книгата има огромен успех и е една от най-често цитираните източници на съвременния феминизъм. Основната ѝ тема са причините за подценяването на жените в обществото и социалните механизми, които ограничават ролята на жените в дома и ги подтикваат непременно да се омъжат, което се смята за единствената гаранция за тяхното икономическо оцеляване.

1950-1959

1950

Корейската война (1950-1953)

След Втората световна война Корея, дотогава окупирана от Япония, е разделена на две: Северна Корея, окупирана от Съветската армия, Южна Корея, окупирана от американската армия. След края на войната и изтеглянето на окупационните части, на Север се установява управление на комунистическата партия, а на юг – правителство с подкрепата на САЩ.

През юни 1950 г. Северът, подтикнат от успеха на Китайската революция (1949) напада Юга и за няколко седмици окупира почти цялата южна част на полуострова. Юга се обръща към ООН за помощ. Съветът за сигурност приема резолюция, с която осъжда агресията и упълномощава САЩ и други държави-членки да се намесят с военни сили („сини каски“, за да възстановят суверенитета на Юга. Това става възможно заради отсъствието на съветския представител в Съвета за сигурност, който го бойкотира, защото ООН не признава правителството в Пекин на КНР, а само правителството на Чан Кайши в Тайван.

Военната намеса на САЩ и съюзниците им води до окупацията на почти целия полуостров (включително на северната столица Пхенян) и изтласкването на Севера в планините до границата с Китай. В този момент (ноември 1950 г.) във войната влиза многоброен доброволчески корпус на КНР (около 500 000 бойци), с чиято помощ към януари 1951 г. Северът завзема отново южната столица Сеул. Американската контраофанзива води до стабилизирането на фронта около 38-мия паралел на север от Сеул. Войната продължава като позиционна до 27 юли 1953 г., когато в разделеното от фронта градче Панминчжон е подписано примирие, в сила и до ден днешен. Установена е 4-километрова демилитаризирана зона около демаркационна линия, почти съпадаща с линията отпреди войната (с малко териториално преимущество за Юга). Загубите във войната от двете страни се изчисляват днес на над 1 милион жертви.

Макартизъм в САЩ

С това име наричат период в историята на САЩ, чието начало е излизането на политическата сцена на сенатора Джоузеф Макарти (1908-1957) през 1950 г., иницирал организирана кампания за идентифициране и отстраняване на евентуални комунистически агенти, дейци или симпатизанти. Кампанията е продължение на предприетата от администрацията през 1946 г. процедура за изясняване на лоялността на държавните служители. В рамките на тази кампания през 1947 г. Асоциацията на кинопроизводителите ще публикува черен списък на актьори и дейци, с които няма да работи. Сред тях са Чарли Чаплин, Бертолд Брехт и Орсън Уелс, които поради това ще напуснат САЩ. Комисията Макарти създава през 1953-1954 г. атмосфера на параноя и „лов на вещици“, което кара включително интелектуалци като Алберт Айнщайн или Артър Милър да изразят остри критики. В крайна сметка сенатът бламира Макарти, който отида твърде далече в обвиненията си, което прекратява политическата му кариера и той завършва живота си като алкохолик.

Стокхолмско възвание

Световният съвет на мира, представляващ Световното движение на привържениците на мира (свързано с комунистическите партии международно движение), излиза с Апел по време на заседанието си в Стокхолм, Швеция, за пълна забрана на ядреното оръжие. Сред подписалите апела са видни интелектуалци като Фредерик Жолио-Кюри, Жоржи Амаду, Марк Шагал, Дюк Елингтън, пабло Пикасо, но също и Жак Ширак. Емблема на това движение става „гълъбът на мира“, рисуван в различни варианти от Пикасо.

Декларация Шуман

В реч произнесена във френското Министерство на външните работи на 9 май 1950 г., тогавашният френски външен министър Робер Шуман (1886-1963) предлага създаването на общ върховен орган, която да управлява френското и германското производство на въглища и стомана. Това е началото на плана, който ще завърши със създаването на ЕОВС. Шуман заявява, че Европа няма да реализира отведнъж, а чрез конкретни реализации, които създават фактическа солидарност. Тази знаменита формула е в основата на разбирането на функционалистите за европейската интеграция.

„Марсиански хроники” на Рей Бредбъри (р.1920).

Книгата на американския фантаст съдържа няколко публикувани самостоятелно новели, което последователно разказват за човешката колонизация на Марс, изчезването на западащата местна цивилизация и западането на установилата се човешка колония. Книгата е важна да разбирането на началото на космическата ера.

1951

Етел и Юлиус Розенберг

Процес срещу съпрузите Розенберг

Юлиус и Етел Розенберг, американски граждани, са арестувани и обвинени в шпионаж в полза на СССР. На 5 април 1951 г. срещу тях започва съдебен процес, на който съдът приема, че те са предали на чуждата държава секретни материали, позволили създаването на светската атомна бомба. Процесът е в разгара на антикомунистическата кампания на сенатор Маккарти. Двамата са осъдени на смърт и екзекутирани на 19 юни 1953 г. въпреки кампанията в тяхна подкрепа. Критиците на процеса отбелязват, че това е единственият случай на осъдени на смърт за шпионаж в западния свят след край на Втората световна война.

Социалистическият интернационал.е създаден на конгрес във Франкфурт.

СИ е наследник на съществуващото преди това обединение Социалистически работнически интернационал (1923-1946). Той обединява социалдемократическите и социалистическите партии от целия свят.

След поредица от конференции с участието на различни европейски социалдемократически партии след края на Втората световна война, на конференция в Антверпен през 1946 г. е създадена Комисия за международна социалистическа конференция (COMISCO). Именно тя подготвя учредителния конгрес, който първоначално е по същество конгрес на европейските социалдемократи. Първи председател на СИ е Морган Филипс, британски лейбърист.

„Произход на тоталитаризма” на Хана Арендт (1906–1975).

Трилогията на германската философка с еврейско потекло, избягала от нацистите и завършила кариерата си в САЩ съдържа три книги: „За антисемитизма”, „За империализма” и „Тоталитаризма”. Книгата е сред най-често цитираните изследвания върху тоталитарния феномен на XX век. През следващите години са публикувани книгите на израелският историк Яков Талмон (1916-1980) „Произход на тоталитарната демокрация” (1952) и на двата политолози Карл Фридрих (1901-1984) и Збигнев Бжежински (р. 1927) „Тоталитарна диктатура и автокрация” (1956).

1952

Европейска общност за въглища и стомана

Договорът, подписан в Париж (1951) влиза в сила на 23 юли 1952 г. Договорът създава прототипа на бъдещата Европейска общност, като създава общ пазар на въглищата и стоманата (стар терен за спорове и конфликти в Западна Европа), както и общи институции: парламентарна асамблея, комисия, съвет на министрите и общ съд за решаване на споровете.

Организацията на ЕОВС ще се превърне в модел на другите Европейски общности и в крайна сметка на Европейския съюз. ЕОВС е подписана за 50 години (до 2002 г.) и ще се превърне в основата на френско-германското помирение след десетилетия на съперничество и войни (до 1956 г. например областта Саарланд, център на производството на стомана, е автономен протекторат и ще бъде върнат във ФРГ през 1956 г.)

Облакът на Айви Майк

Водородна бомба

Първи успешен опит (Айви Майк)с водородна бомба (основана на ядрения синтез на тежкия водород) е извършен от САЩ на атола Ениветок на 1 ноември 1952 г. Новият клас оръжия е хиляди пъти по-моцнен от обикновената атомна бомба (на основата на ядрения разпад), използвана в бомбардировките на Хирошима и Нагасаки през Втората световна война. Това отричва нов кръг от надпреварата във въоръжаването с натрупването на оръжия които ще бъдат способни да унищожат цялата планета.

Преврат на Насър в Египет.

След края на британския протекторат над Египет през 1922 г., и установяването на независимо кралство, колониалното присъствие по същество продължава, включително и военно до 1947 г. Група млади офицери-националисти, сред които Мохамед Нагиб и Гамал Абдел Насър свалят краля и провъзгласяват република. Новото правителство се обявява като антиколониално (антизападно) и националистическо, но също антиислямско. Движението на Насър има силно влияние в арабския свят.

1953

Умира Йосиф Сталин (1879-1953)

Несменяем лидер на Съветския съюз от 1929 г., почитан почти като божество особено след 1945 г. заради победата на СССР над нацистка Германия, Сталин губи престиж след смъртта си. В СССР протича кратка борба за власт между наследниците му, като Никита Хрущов успява да се освободи от Лаврентий Берия, влиятелния вътрешен министър (убит през 1953). Смъртта на Сталин създава възможност за осъществяването на т. нар. „десталинизация“ – известна либерализация на режима, изразила се най-вече в отказ от масовите чистки и репресии, осъществявани от Сталин през 1936-1953).

Съветски танк в Лайпциг, 17 юни 1953 г.

Въстание в Източна Германия

Икономическите трудности на ГДР се засилват в началото на 1950-те години, включително заради емигрирането на десетки хиляди квалифицирани работници през Западен Берлин (за разлика от вътрешно-германската граница, Берлин още е зона на сравнително свободно преминаване на Запад). Решението на правителството на ГДР от юни 1953 г. да увеличи трудовите норми (без да увеличи заплащането), води до отделни стачки, които стават интензивни и прерастат в открит бунт (най-вече работнически) на 17 юни.

Властите на ГДР искат помощ от Съветската армия, разположена в страната. Бунтът е потушен, около 50 демонстранти и 40 войници загиват. Впоследствие са арестувани около 16 000 души. Западът реагира вяло и не се намесва. Следват масови чистки, включително уволнението на министъра на правосъдието на ГДР, който се обявява против съдебното преследване на стачниците, обявени за „вредители“. Това усилва емиграцията в Западен Берлин и подтиква източногерманските власти да настояват за построяването на Берлинската стена.

В **Иран** след национализация на петролната индустрия (дотогава британска собственост), министър-председателят Мосадък се опитва да свали шаха Мохамед Реза Пахлави, но самият той е свален по-късно от военен преврат, подкрепен от ЦРУ. Иран се превръща в основен американски съюзник в Средния Изток.

Новозеландецът Едмънд Хилари и шерпът Тенсинг Норгай са първите хора, изкачили **Еверест** (8 848 м.).

1954

Парижки споразумения

Корейската война (започнала през юни 1950 г.) засилва американските страхове за подобен сценарий спрямо Германия и затова САЩ открито настояват за превъоръжаване на ФРГ (дотогава на страната е забранено да има армия). Това обаче среща съпротивата най-вече на Франция (а според Брюкселския договор от 1948 г. и на нейните съюзници). Тогава Р. Шуман (френски политик-центрист, смятан за автор на договора за ЕОВС) предлага подобен договор, но в областта на отбраната. Новият план (известен вече по името на тогавашния френски министър-председател Рене Плевен), предвижда създаването на Европейска отбранителна общност (ЕОО), със същата структура като ЕОВС, но и с обща армия, подчинена на командването на европейски генерал.

След дълги и трудни преговори, договорът за ЕОО ще бъде подписан на 27 май 1952 г. в Бон (столицата на ФРГ тогава). Процесът на ратификация (бързо приключил сред останалите) ще срещне трудности във Франция, най-вече сред голистите и комунистите, които се противопоставят на подчинението на френската армия в обща европейска армия. След смъртта на Сталин и края на Корейската война през 1953 г. аргументите им се засилват – опасността от подобен вариант за германия се отдалечава. На 29 август 1954 г. френското Национално събрание отхвърля договора.

В хода на преговорите в Лондон и Париж, членките на Брюкселския договор го променят, което прави възможно включването в неговия състав на Германия (ФРГ) и на Италия. На 23 октомври в Париж се подписват споразумение, които позволяват превъоръжаването на Германия и Италия, чрез интегрирането им в западната отбрана. Това става със създаването на Западноевропейския съюз (ЗЕС), който гарантира контрола над превъоръжаването на Германия и с това позволява интегрирането ѝ в НАТО. Последното ще стане официално на 7 май 1955 г. ЗЕС още при създаването си ще приеме специален протокол, според който всичките му военни функции се предоставят на НАТО. (ЗЕС е окончателно разпуснат през 2011 г.)

Война за независимост на Алжир.

Алжир е колонизиран от Франция след 1830 г. и има към 1954 г. население, което включва около 8 милиона араби и бербери и 1 милион французи. Войната за независимост започва през 1954 и е водена от Фронта за национално освобождение. През септември 1958 г. е провъзгласено създаването на Временно правителство на Алжирската република. Войната ускорява политическата криза във Франция, довела до конституционна

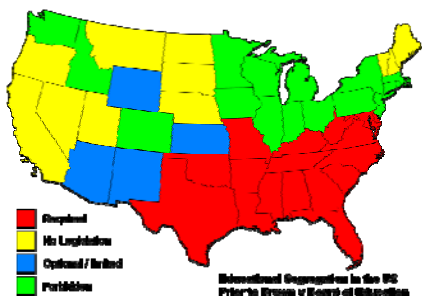
промяна през 1958 г. (Петата република) и до завръщането във властта на генерал де Гол (ръководител на Свободна Франция през Втората световна война и министър председател на Франция през 1945-1946). Де Гол идва на власт с обещанието да прекрати войната в Алжир, станала вече много непопулярна. Въоръженият пуч на няколко френски генерали в Алжир с цел да предотвратят отделянето на Алжир ускорява решението на де Гол и през 1961 г. Франция признава независимостта на Алжир.

С Женевските споразумения се слага край на войната в Индокитай (1946-1954), дотогава френска колония.

Камбоджа(1953) и Лаос (1954) обявяват своята независимост. На територията на Виетнам се образуват две държави: на север е комунистическата Демократична република Виетнам (прокламирана още през 1945 г. от Хо Ши Мин, виетнамски комунистически деец), на юг е република Виетнам, създадена с подкрепата на френските колониални власти. Демаркационната линия е по 37-мия паралел. Но на Юг действа комунистическа гериля (Виетконг), подкрепяна от Севера и след 1949 г. от КНР.

Войната по официални данни е отнела живота на 64 150 души (от които 12 550 французи) и е коствала през всичките години 10% от френските ресурси.

Карта на щатите, според прилагането на сегрегационни практики в училищата пред 1954

Решението **Brown et al. v. Board of Education** на върховния съд на САЩ срещу сегрегацията в училище.

Въпреки премахването на робството, сегрегацията на чернокожите в САЩ е обичайна практика в много области и много щати. Тя дори е узаконено през 1896 г. с решение на Върховния съд, основаващ се на доктрината *separate but equal* (разделени, но равни).

През 1951 г. на малката чернокожа ученичка Линда Браун ѝ е забранено да се запише в училище за бели в Топека (Канзас). Бащата подава жалба до съда. По същото време подобни жалби са подадени и в други щатски съдилища. Процедурата стига през 1953 г. до Върховния съд, който свиква експертизи, но делото се проточва. С назначаването на нов председател на съда (след смъртта на предишния) от новата администрация на Айзенхауер, позициите на антисегрегационистите нарастват. На 17 май 1954 г. Върховния съд обявява сегрегацията в образованието за антиконституционна. Това решение активизира Движението за граждански права, което се обявява за премахването и на другите практики на сегрегацията (в автобусите, в железниците и др.) Една от знаменитите акции на движението е бойкотът на автобуса в Монтомъри (Алабама), след като млада чернокожа американка е арестувана и осъдена за това, че е отказала да отстъпи мястото си на бял. В последвалата политическа мобилизация на сцената се появява младият пастор (на 26 г.) Мартин Лутер Кинг. Един от най-сериозните инциденти на сегрегация е случаят с Деветимата от Литъл рок – девет чернокожи ученици, които не се допускат в училище от разгневени расисти, подкрепяни от самия губернатор на Арканзас (септември 1957). Това принуждава президентът да изпрати войници от една дивизия, за да осигури охраната и правото на чернокожите да посещават училище.

В САЩ е изобретен първият **видеомагнетофон**. Това променя радикално възможностите на изобретената през 1930-те години телевизия.

1955

Подписан е Варшавският договор

С това е формиран вторият военно-политически блок – източният – основен протагонист на Студената война. Блокът обединява комунистическите страни от централна и източна Европа и СССР (без Югославия, но заедно с ГДР). Подписването му следва разширяването на НАТО с ФРГ през 1954 г. (в сила от 1955 г.). През

1961 г. от договора ще излезе Албания, която заема страната на Китай в съветско-китайския конфликт.

СЕАТО

(Организация на договора от югоизточна Азия)

Организацията, създадено по инициатива на САЩ, е елемент от доктрината за „сдържане на комунизма“ (доктрината Труман) особено след разгръщането на войната в Индокитай между френските колониални части и комунистическата съпротива. Организацията обаче остава настрана от индо-пакистанските

войни и от вьетнамската война. През 1965 г. Франция напуска блока, а той през 1977 г. е официално разпуснат.

„Ерос и цивилизация“ на Херберт Маркузе (1898–1979).

Книгата на американският философ от германско потекло оказва силно влияние върху младежките и екологичните движения през втората половина на XX век. Неговите идеи за репресирането на стремежа към удоволствие у индивида (принципа на удоволствието) от цялостната система на социалните потребности (принципа на реалността) са в основата на многобройни изследвания на скритите механизми на властта, упражнявана от обществото върху индивида.

„Долита“ на Владимир Набоков (1899–1977).

Книгата на руския писател Владимир Набоков, син на министър на последното предсъветско правителство на Александър Керенски, е написана в САЩ, но заради неприемането ѝ от издателите, е публикувана в Париж. Романът разказва за страстта и плътската връзка между възрастен мъж и момиче на 12 години („нимфетка“ според употребения от Набоков и станал нарицателен термин). Според Набоков романът има за цел да атакува табутата на пуританска Америка. И публикуването му наистина поражда скандал.

Ваксината срещу полиомиелита (детския паралич) , разработена в предишните години,у започва да се произвежда масово.

1956

XX конгрес на КПСС.

Конгресът (февруари 1956) поставя начало на десталинизацията. **Никита Хрущов**, новият съветски лидер, критикува Сталин за незаконните репресии в т.нар. „секретен доклад“, твърде бързо публикуван и на Запад. Десталинизацията се проявява и в освобождаването от сталинските трудово-наказателни лагери на хиляди задържани, които се връщат и разказват преживяното. Това предизвиква шок в съветското общество. Критиката срещу Сталин предизвиква много полемки сред комунистическите партии по света.

Танкове в Будапеща, 1956 г.

Въстание в Унгария.

След вълната от работнически стачки в Полша през юни 1956 г., в Унгария се стига до демонстрации през октомври, които прерастват във въстание. Начело на комунистическата партия застава Янош Кадар, който привлича като министър председател Имре Наги. Последният обявява мерки за либерализация на режима (освобождаване на политическите затворници, свобода на пресата, идея за коалиционно правителство с некомунистически организации). Когато решава да изтегли Унгария то Варшавския договор (в сила от 1955 г.), съветска военна интервенция (4 ноември 1956) слага край на промените и на въстанието. Малко по-късно Имре Наги е отведен в Москва и две години по-късно – екзекутиран. Според редица оценки само в Будапеща жертвите са не по-малко от 3 000. През 1963 участниците във въстанието са амнистирани.

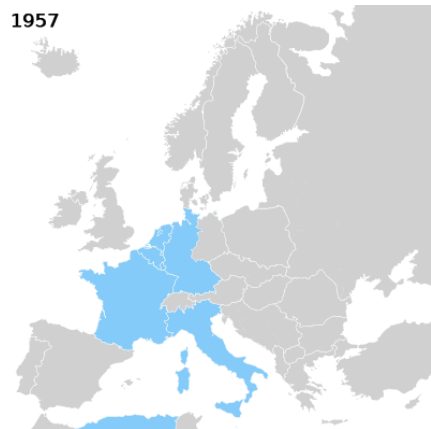

Суецка криза.

В Египет правителството на Насър национализира Суецкия канал, построен през 1869 г., собственост на англо-френска компания. Великобритания и Франция предприемат военна операция за установяване на контрол върху канала на 31 октомври 1956 г. Израел се включва на тяхна страна във войната. Но САЩ, които са в период на предизборна кампания, оказват натиск върху съюзниците си, натиск оказва и СССР и други държави. На 7 ноември 1956 г. е сключено примирие, а на място са разположени сини каски на ООН, включително по египетско-израелската граница. Кризата показва, че свръхсилите (САЩ и СССР) вече няма да се съобразяват пряко със своите съюзници, а сами ще уреждат проблемите си.

1957

1957

Европейска икономическа общност

На 25 март 1957 г. е подписан Римският договор, учредяващ две нови европейски общности от типа на ЕОБС: Европейската икономическа общност (ЕИО) и Европейската общност за атомна енергия (Евратом). И двете общности са изградени със своя парламентарна асамблея, комисия, съвет на министрите и съд.

Договорът за ЕИО предвижда постепенното развитие на интеграцията и преминаване към гласуване в Съвета от единодушие (което предполага право на вето) към квалифицирано мнозинство. Френският президент де Гол (1890-1970) не желае да приеме отказ от националния суверенитет и в продължение на няколко месеца бойкотира Съвета („политика на празния стол“) Това води до т.нар. Люксембургски компромис от януари 1966 г., който постановява необходимостта от единодушие при важни въпроси.

Това позволява и подписването на Договора за сливане (в сила от 1 юли 1967 г.), когато трите общности ще имат вече една парламентарна асамблея, една комисия, един съвет на министрите (заседават ресорни министри в зависимост от въпросите) и един съд.

Първият „Спутник“

През октомври 1957 г. СССР изстрелва в орбита първият изкуствен спътник („Спутник“) на Земята. Това поставя началото на космическата надпревара със САЩ, които ще изстрелят своя първи спътник през 1958 г. Събитието показва наличието на ракетни технологии, позволяващи да се атакува всяка точка на Земята

„Доктор Живаго” на Борис Пастернак (1890–1960).

Романът на Пастернак, който завършва живота си в СССР, описва последиците от гражданската война в Русия 1918-1922 г. Той не точно политически, но определено предизвиква властите, които отказват да го публикуват. Произведението излиза на руски език в Италия в близкото до Италианската комунистическа партия издателство „Фелтринели”. През 1958 г. Пастернак получава Нобелова награда за литература, което му навлича още повече критики от страна на съветските власти. Романът му е публикуван за първи път в Русия през 1988 г. по времето на „перестройката” на М. Горбачов.

1958

Петата република във Франция

След острата политическа криза в края на Четвъртата република (1945-1958), свързана както с войната в Алжир, така и с политическата нестабилност, конституционната реформа от 4 октомври 1958 г. въвежда мажоритарния принцип и засилва прерогативите на президента на републиката.

Пред заплахата от преврат на военните, недоволни от неспособността на републиката да възстанови стабилността в Алжир, Националното събрание избира **Шарл де Гол** за министър председател на 1 юни 1958 г. През лятото е изработен проект за нова конституция, приета с референдум на 28 септември. През 1962 г. де Гол ще прокара Органичен закон, който въвежда избирането на президента на републиката с пряко гласуване (дотогава е избран от конгрес на двете камари на парламента и електори от кметовете), при това за 7 години. Франция става модел за т.нар. полупрезидентски режим.

Ливанска криза

Новоизбраният американски президент Дуайт Айзенхауер формулира след суецката криза (1956) нова външнополитическа доктрина, съгласно която САЩ ще подпомагат всяка страна в Близкия изток, която е заплашена от друга страна, подпомагана от световния комунизъм. През 1958 г. в Ливан избухва антиправителствена гериля (най-вече сред мюсюлманските общности), която не е доволна от про-западната политика на християнското правителство на страната, отказало да застане на страната на Египет. Ливан се обръща за помощ към САЩ, които изпращат през май 1958 г. 14 000 военни. Тази намеса е началото на трайното ангажиране на САЩ в Близкия Изток.

В Ирак и обявена република, след преврат срещу прозападния крал, воден от офицери привърженици на Насър в Египет (14 юли 1958).

Новият иракски лидер, Абдел Карим Касем, се налага над опонентите си сред военните, като се опира на подкрепата на кюрдите и на комунистите. Новото правителство напуска Багдадския пакт, където дотогава Ирак е съюзник с Турция, Пакистан и Великобритания (тогава САЩ се присъединяват към съюза, който се започне да се нарича Организация на централния договор – СЕНТО). Касем ще остане на власт до 1963 г., когато офицери от партията БААС ще го свалят с преврат. По същото време Йордания, заплашена от насърстки бунт, вика на помощ британски военни.

Пропаганден плакат за „Големият скок”

„Големият скок” в Китай.

„Големият скок” е мащабна политическа и икономическа програма на китайската комунистическа партия за ускорена индустриализация и модернизация на селското стопанство чрез създаване на големи кооперативи. Началото е поставено през 1958 г. и се реализира в съответствие с идеологията на Мао Дзедун за масовата мобилизация като инструмент за осъществяване на комунизма. Икономическите резултати от реформата са катастрофални – тя почти разрушава съществуващата китайска икономика най-вече заради мащабния си волунтаризъм. Разрухата предизвиква критика от страна на Пън Дехуай, авторитетния ръководител на армията. Но той в крайна сметка ще бъде отстранен, а армията ще бъде прочистена от неговите последователи.

През 1960 г. кампанията е спряна, което съвпада с началото на идеологическия и политическия конфликт между КНР и СССР. Китайското ръководство не приема десталинизацията, започната от Н. Хрущов в Съветския съюз.

„Човешката участ” на Хана Арендт (1906-1975) .

Това произведение оказва силно влияние и на политическото мислене, защото настоява за приоритет на действието пред труда и неговия продукт като същност на модерния човек. Действието е непрекъснато търсене на новото, иновация, която винаги цели да остави нещо след смъртта на индивида. В политически план това е и апел за морална отговорност и морално изискване за действие, чиито резултати да надхвърлят ограничеността на всекидневието. Книгата дефинира действията на индивид като опозиция на конформизма, налаган от масовото общество на потреблението.

„Структурна антропология” на Клод Леви-Строс (1908-2009).

Сборник от статии на известния антрополог, публикувани през 1945-1956 г., където развива основополагащи идеи на структурализма – философско-методологическа позиция, която разглежда обществото като система, в която всеки елемент има значение само в отношението и опозицията си спрямо други елементи. Структурализмът оказва влияние на много области на познанието.

В САЩ е изобретен **лазерът** (light amplification by stimulated emission of radiation).

Изобретението революционизира технологиите особено през 1970-те години, когато е изобретен лазерният четец.

САЩ изстрелват успешно първия си изкуствен спътник **Explorer 1**, с което започва надпревара със СССР за изследване на космическото пространство.

1959

Фидел Кастро в Хавана, 1959 г.

Революция в Куба.

Фидел Кастро на власт след тригодишна партизанска война, като сваля корумпираното и загубило доверие правителство на военната хунта на генерал Фулхенсио Батиста. Първоначално новото правителство се ползва със симпатиите на САЩ, но нещата се променят, когато новата власт национализира чуждите предприятия в страната, сред които и много американски.

Посещение в САЩ на Никита Хрущов

За разлика от предшественика си Сталин, Хрущов пътува многократно в чужбина и между 15 и 28 септември 1959 г. прави първата визита на съветски ръководител в САЩ. Посещението е необичайно дълго, той посещава няколко града. С президента Айзенхауер договаря среща на високо равнище за решаването на Берлинския въпрос. През 1958 г. Хрущов отправя ултиматум до Запада за решаване на въпроса с Берлин, който все още е със статута на окупиран град. Предложението му е, Берлин да бъде обявен за свободен град, а западните окупационни сили да го напуснат. Това е един от епизодите на втората Берлинска криза, завършила с построяването на Берлинската стена през 1961 г.

Знаме на Тибетското правителство

Въстание в Лхаса, Тибет, срещу китайската окупация от 1950 г.

Въстанието (март 1959 г.) е потушено, но Далай лама (Тензин Гуацо) отива в изгнание в Индия, която му дава политическо убежище, и формира там тибетско правителство в изгнание. Китайското правителство назначава за върховен управител на Тибет втория в йерархията, Панчен лама (Шоеки Гялцен). Според някои оценки във въстанието са загинали около 87 000 тибетци, а още 100 000 последват Далай лама в изгнанието.

Приета е **Бад-Годесбергската програма** на Германската социалдемократическа партия – отказ от марксизма като единствена идеологическа референция но германските социалдемократи.

1960-1969

1960

Независимите държави в Африка към 1961 г.

Декларация на ОС на ООН за независимостта на колониалните страни и народи.

Декларацията засилва мащабния процес на независимост на бившите колонии. От 1945 до 1959 г. на картата на света се появяват десетина нови държави в южна и югоизточна Азия (Индия, Пакистан, Шри Ланка, Индонезия, Виетнам, Лаос, Камбоджа, Либия, Тунис). Като следствие от декларацията се появяват нови 13 независими държави в Африка. Това променя значително състава на ОС на ООН, където дотогавашното мнозинство на западните държави вече е поставено под въпрос.

Патрис Лумумба като министър председател на Конго

Конгоанската криза (1960-1965)

Кризата в Белгийско Конго, получило независимост през 1960 г. под името Конго (Леополдвил, после Киншаса). Жозеф Каза-Вубу е избран за президент, а **Патрис Лубумба**, лидер на Националното конгоанско движение, оглавява първото правителство след спечелените избори (23 юни 1960). Лембба е националист, който възнамерява да национализира основните богатства на страната – мините с редки метали, особено в южната провинция Катанга. Първите дни на управлението му са белязани от бунт на чернокожите войници в армията срещу белгийските офицери и последвали убийства на европейци в Конго. Белгия изпраща военни сили в размирената южна провинция Катанга (богата на редки метали, където оперира белгийска компания). Белгия подкрепя в Катанга сепаратистите на Моиз Чомбе, противник на Лумумба. В размирената ситуация президентът уволнява премиера (4 септември 1960), властта се поема обаче с преврат от бившия приближен на Лумумба – Жозеф-Дезире Мобуту (по-късно известен като Мобуту Сесе Секо), която се е наложил като шеф на армията. Лумумба е арестуван, Мобуту го обвинява в комунизъм и със съдействието на белгийските военни го изпраща в Катанга. Там, след издевателства, включително и публични, Лумумба е убит. Това предизвиква привържениците на Лумумба да започнат гражданска война. По това време на страната на въстаниците, водени от Лоран Дезире Кабила, в Конго идва и Че Гевара (остава за кратко време). С американска помощ Мобуту се налага над въстаниците. Със засилени позиции Мобуту извършва преврат срещу действащия още президент на 24 ноември 1965 г. и управлява страната с твърда ръка (която ще има в този период и ново име – Заир) до 1997 г., когато ще бъде свален от лумумбиста Лоран Дезире Кабила.

Lockheed U-2

Криза със самолета U-2

В навечерието на подготовяната в Париж четиристранна среща на върха (САЩ, СССР, Франция, Великобритания) по въпроса за Берлин, над СССР е свален с ракета американски шпионски самолет U-2, а неговият пилот Гари Пауърс е пленен. След кратко колебания САЩ признават за инцидента, а Хрущов го използва за повод да бойкотира планираната среща на върха.

Инцидентът е със стратосферен самолет, дотогава практически неуязвим от съществуващите изстребителни и противовъздушна отбрана. Използваната ракета земя-въздух показва новото равнище на надпреварата във въоръжаването. Две години по-късно Пауърс е разменен срещу съветския разузнавач Рудолф Абел. Инцидентът изостря съветско-американските отношения.

USS George Washington (SSBN-598)

САЩ пускат във вода първият атомен подводен ракетеносец

На 9 юни 1960 г. е въведена на въоръжение първата в света подводница, движена от атомен реактор и носеща на борда баллистични ракети „Джордж Уошингтън“. Това е нов клас стратегически оръжия, защото по принцип засичането на такива подводници, способни на дълги подводни преходи, е почти

невъзможно. През 1961 г. СССР ще се сдобие с този клас оръжия, Франция и Великобритания – през 1966, а КНР -1981. Ядрените подводни ракетеносци са оръжието на т.нар. „взаимно гарантирано унищожение“ (mutually guaranteed destruction - MAD).

Международна конференция на комунистическите партии в Москва.

На тази среща е поставено началото на конфликта между СССР и КНР. Сборникът "Да живее ленинизмът" в Китай. Начало на полемиката на ККП с КПСС, която става публична през 1963 г.

1961

Й.Б.Тито, Г.А.Насър и Дж.Неру на подготвителна среща през 1956 г.

Първа конференция на Движението на необвързаните в Белград, Югославия.

Движението на необвързаните държави (ДНД) е политическа организация на страни, главно от Третия свят, които отказват да се присъединят към военно-политически съюзи, свързани с двете свръхсили (САЩ и СССР) от времето на Студената война. ДНД е основано на среща на четирима лидери: Йосип Броз Тито (Югославия), Джавахарлал Неру (Индия), Гамал Абдел Насър (Египет) и Нородом Сианук (Камбоджа) през 1956 г. То се основава на т. нар. „пет принципа“ (Панчашила) на мирното съвместно съществуване, провъзгласени през 1954 г. в договорите между Индия и Китай и развити на срещата на лидерри на страните от Третия свят в Бандунг, Индонезия през 1955 г. На конференцията присъстват 28 държави. Понастоящем ДНД наброява 118 страни членки и наблюдателки.

Гагарин – първи човешки полет в космоса

На 12 април 1961 г. руснакът Юрий Гагарин (1934-1968) е първият човек, излязъл в космическа орбита с кораба „Восток 1“. Той обикаля Земята на средно разстояние от 250 км за 1 час и 48 минути. Това поставя нов етап в космическата надпревара между СССР и САЩ. На 5 май 1961 г. първият американски астронавт Алън Шепърд (1923-1998) ще извърши космически полет с кораба „Меркюри 3“. Този полет не е обиколка на земята, а извеждане на височина от 186 км на кораб-капсула, която малко след това се приводнява в Тихия океан.

„Париите на земята“ от Франц Фанон (1925-1961).

Книгата на френския писател, мислител и психиатър с потекло от Мартиника, е размишление върху колониализма и неговото изживяване от колонизираните. Тя е своеобразен манифест на антиколониалните борби, а авторът ѝ участва във войната за независимост на Алжир. Заглавието повтаря куплет от „Интернационала“ („На крак, о, пари презрени“).

1962

Радиус на действие на ракетите в Куба (1962)

Карибската криза

Опитите на САЩ да свалят с подпомагани от тях кубински командоси правителството на Кастро подтикна последния да търси военно и политическа подкрепа от СССР. През октомври по настояване на Куба започва разполагане на елементи на съветски ракети със среден обхват на острова, което е част от глобалната стратегическа игра на свърхсилите. Когато САЩ разбират с помощта на заснети от шпионски самолет кадри, че разполагането е много напреднало, американският президент нарежда военноморска блокада на Куба. Рискът е от пряк сблъсък между американските бойни кораби и съветските военни конвои, заплашващ да прерасне в ядрена война между двете свърхсили. Кризата продължава от 16 до 28 октомври 1962 г. и е разрешена с преки преговори между САЩ и СССР. Споразумението предвижда изтегляне на съветските ракети от Куба и отказ на САЩ да нападнат страната. Заедно с това непубликувана част от споразумението предвижда изтеглянето на американските ракети със среден обхват от Турция, които изглеждат са в основата на решението на Съветския съюз за разположи ракети в Куба.

„Капитализъм и свобода“ на Милтън Фридман (1912-2006).

Книгата на Фридман, американски икономист, смятан за основател на Чикагската школа на монетаризма (икономическа теория на предлагането), е смятана за манифест на свободния пазар, без държавна регулация и високи данъци. Този книга се появява във време, когато господстваща икономическа доктрина в политиката на САЩ и Западна Европа е тази на Дж. М. Кейнс (икономическа теория на търсенето), разработена като реакция на последиците от голямата криза през 1929-1931 г. Затова теорията на Фридман тогава е посрещната хладно, но към началото на 1980-те години ще се превърне в икономическа идеология на неоконсерваторите.

„Един ден на Иван Денисович“ на Александър Солженицин (1918-2008) е публикуван в СССР.

Списанието „Новый мир“ публикува, макар със съкращения, този кратък роман с личното настояване на Н. Хрущов като елемент на неговата десталинизация. Текстът разказва един ден от живота на обикновен съветски политически лагерник от 1950-те години, който завършва добре, защото човекът просто е оцелял. Романът предизвиква шок и полемика, но по-късно писателят ще публикува, вече извън СССР магистралното произведение „Архипелаг ГУЛаг“.

1963

Елисейският договор между Франция и ФРГ

На 12 януари 1963 в Париж е подписан двустранен договор от френския президент Шарл де Гол и германският канцлер Конрад Аденауер. Договорът е възлов за помирението между двама исторически врагове. Той също така дава силен тласък на европейската интеграция, където френско-германското сътрудничество е основополагаща ос.

Реч на Кенеди в Западен Берлин

Президентът Джон Кенеди посещава Западен Берлин в ситуация на несигурност за статута на града и след отправения от съветския лидер Н. Хрущов ултиматум. В същност това е и отговор на ултиматума, в смисъл, че САЩ няма да допуснат промяна на статута на Западен Берлин. В речта си Кенеди заявява на немски: „Аз съм също берлинчанин“.

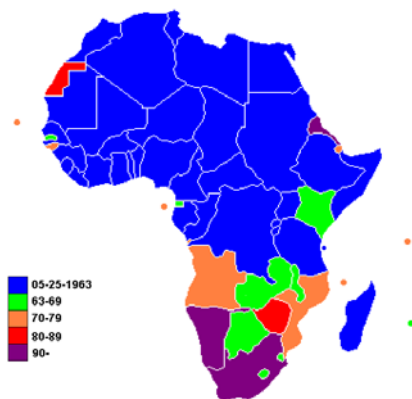

Огненото кълбо с диаметър 8 км на експлозията над о-в Нова Земя (Русия) на 30 октомври 1961 г.

Договор за забрана на ядрените опити в трите сфери

Подписан първоначално от САЩ, СССР и Великобритания, после и от много други присъединили се държави, договорът забранява ядрените опити в три сфери: атмосферата, океана и космическото пространство. Той е резултат от нарасналата опасност от световно ядрено замърсяване след поредицата ядрени опити през 1950-те години, и особено след опита с най-голямата термоядрена

бомба, изпробвана от СССР през 1961 г. с мощност от 500 МТ, способна да унищожи всичко с радиус от 35 км от епицентъра на взрива.

Членство в ОАЕ.

Организация за африканско единство (ОАЕ)

На конференция в Адис Абеба (Етиопия) на 25 май 1963 г., 32 африкански държави създават ОАЕ. Организацията се основава на три основни принципа:

- Зачитане на държавните граници, наследени от епохата на колониализма.
- Зачитане на суверенитета на държавите.
- Ненамеса във вътрешните работи.

Ясно е, че държавните граници в Африка са резултат от колониалната подялба на континента, и че не зачитат действителните граници между етносите и племената. Затова африканските държави се споразумяват, да не ги поставят под въпрос, за да избегнат нескончаемите войни за промяна на наследените граници. ОАЕ е заместена през 2002 г. от Африканския съюз, чието седалище е също в Адис Абеба.

Марш за граждански права във Вашингтон

Между 200 000 и 300 000 демонстранти, от които поне 80% чернокожи, участват през 1963 г. в мащабната акция за граждански права в САЩ. Множеството се събира на Националния парк във Вашингтон и там Мартин Лутер Кинг произнася знаменитата си реч „Have a Dream”. Смята се, че маршият подпомага приемането през 1964 г. на Закона за гражданските права, който забранява всички форми на дискриминация, както и на Закона за правото на гласуване, който по същество предоставя изборителни права на чернокожите. Такива права те имат

формално от 1870 г., но на практика в много щати се е изисквал тест за гражданска компетентност или паричен депозит, който повечето от чернокожите американци не са могли да покрият.

Дж.Ф.Кенеди в Далас, минути преди убийството му

Убийство на президента на САЩ Дж. Ф. Кенеди (1917-1963)

На 22 ноември 1963 г. при посещението си в Далас (Тексас), изключително популярният Джон Ф. Кенеди (на 46 години) е застрелян със снайпер докато обикаля в открит лимузин улиците на града, приветстван от събралите се граждани. И до ден днешен убийството му остава една от неразгаданите тайни на американската политика. Постът на президента до края на мандата му (1964) се заема от вицепрезидента Линдън Джонсън (1908-1973), който е и преизбран през 1964.

1964

Създадена е Организацията за освобождение на Палестина (ООП)

По инициатива на Арабската лига, Палестинският национален съвет (представително тяло на палестинците) на заседание в Ерусалим, учредява ООП, която е по същество алианс на няколко политически и павароенни организации. Сред тях най-влиятелната е „Фатах” на Ясер Арафат, но също така няколко организации с комунистически характер, две баасистки организации (про-иракка и про-сирийска), както и няколко помалки левичарски групировки. След Шестдневната война ООП постепенно се освобождава от чуждестранната опека (Египет и Сирия), а „Фатах” се налага като най-важна партия. През 1969 г. Ясер Арафат застава начело на организацията.

Н. Хрущов е сменен от **Леонид Брежнев** като лидер на КПСС.

През октомври на пленум на ЦК на КПСС Хрущов подава оставка., всъщност става дума за промяна заради твърде крайната, според някои, десталинизация. Новият съветски лидер Леонид Брежнев е смятан за човек на партийния апарат.

1965

Начало на американските бомбардировки над Северен Виетнам.

САЩ се ангажират с пряко военно присъствие в подкрепа на Южен Виетнам срещу Виетконг от 1959 г. Но през 1964 г. в Тонкинския залив в териториалните води на Северен Виетнам (ДРВ) два американски военни кораба са обстрелвани от северновиетнамски кораби. Това е повод Конгресът на САЩ да приеме резолюция, даваща право на президента да използва военна сила срещу ДРВ (днес се знае, че това е било инсценирано). През февруари 1965 г. започват систематични американски бомбардировки над Северен Виетнам, а впоследствие и мащабно американско военно ангажиране (към 1968 г. са разположени над 500 000 американски военни във Виетнам).

Затягането на войната и нарастването на пацифистките движения в САЩ ще доведат до постепенно дезангажиране на САЩ – американските военни напускат Виетнам през 1972 г., но това дава нов тласък на офанзивата на Виетконг, вече пряко подкрепена от Севера и СССР.

Преврат на генерал Сухарто в Индонезия.

През есента на 1965 г. близки до комунистите среди в армията се опитват да организират военен бунт, като арестуват шестима генерали и ги екзекутират, обвинявайки ги, че готвят преврат срещу президента на страната Сукарно. Но пучистите не успяват да поемат контрола над страната и са разгромени от друга група военни под ръководството на неизвестния дотогава генерал Сухарто (1921-2008). Провалът на пуча води до мащабни репресии срещу комунистическата партия (една от най-многобройните в Азия) и до гибелта на над 500 000 души (по някои оценки до 1 милион). Сухарто заема официално поста на президент през 1968 г. и остава на него до 1998 г.

„За Маркс” на Луи Алтюсер (1918–1990).

Книгата на френския философ-структуралист Луи Алтюсер оказва силно въздействие върху идеологическите дебати във Франция през 1960-те години. Целта му е да освободи Маркс от интерпретациите както на сталинизма, така и на историцизма.

„Демокрация и тоталитаризъм” на Раймон Арон (1905–1983).

Френският философ и социолог Арон се основава на дефинициите на Хана Арендт за тоталитаризма и предлага своя интерпретация. Основното според него е, че при тоталитарният режим всичко е подчинено на официалната идеология, включително политическата, културната и икономическата дейност.

1966

Начало на „културната революция” в Китай.

Става дума за период от историята на КНР (1966-1969), поредната мащабна политическа реформа, основаваща се на борбата срещу „четирите старини”: старите идеи, старата култура, старите навици и старите обичаи. По същество това е опит на Мао Дзедун, чийто авторитет е сериозно разклатен след катастрофата на „Големия скок”, да възвърне позициите си в Китайската комунистическа партия (ККП) с помощта на политическата мобилизация на младежите, която умело е насочена срещу старите кадри, реални конкуренти на лидера.

В хода на „културната революция” младите „хунвейбини” („Червените гардове”) публично критикуват, осъждат и малтретират мнозина стари дейци на ККП, както и много интелектуалци. Публичните процеси и публичните екзекуции на „контрареволуционерите” стават масова практика. Разрушени са множество храмове (най-вече будистки, дори тухли от Великата китайска стена са отнесени, за да бъдат построени с тях свинарници. Основно пропагандно средство е „Червената книжка” с цитати на председателя Мао, която младежите наизустяват и рецитират колективно. В публичното пространство се използват масово и „дацибао” – вестници-афиши, където се заклеят старите кадри и старото мислене.

Настъпилният хаос, граничещ с гражданска война, е успокоен от Чжоу Енлай, близък съратник на Мао Дзедун, през 1969 г., който възстановява реда. Червените гардове са разпуснати, партията е преустроена с нови кадри. През 1969 г. Лин Бяо (военен министър) официално е провъзгласен за приемник на Мао Дзедун. Това поражда и страховете на Мао, че ще бъде отстранен преждевременно. Лин Бяо ще загине при неясни обстоятелства в самолетна катастрофа през септември 1971 г. (според официалната версия той е опитал военен преврат и заради неуспеха му е тръгнал да бяга в СССР).

„Културната революция” има много привърженици в Западна Европа, най-вече сред френските маоисти.

Карта на базите на НАТО във Франция пред 1966 г.

Франция напуска Обединеното командване на НАТО

Френският президент де Гол отправя многобройни критики към САЩ особено след края на Алжирската война през 1962 г. В изпълнение на външнополитическата си програма за „възвръщането на величието на Франция“, де Гол отправя писмо до американския президент Линдън Джонсън на 7 март 1966 г., в което му съобщава, че Франция желае да възстанови пълния си суверенитет и свобода на действие, поради което ще напусне Обединеното военно командване на Алианса. Това води до преместването на Главната квартира на обединените сили в Европа (SHAPE) от Париж в Брюксел, както и освобождаването на 12 американски и 2 канадски военновъздушни бази във Франция. Решението е безпрецедентно и въвежда в НАТО нова формула на членството: в политическите структури и извън военните структури на Алианса. На 17 март 2009 г. Франция отново ще се присъедини към Обединеното командване след решение на президента Н. Саркози и гласуване на парламента.

През 1974 г. след конфликта с Турция по повод на Кипър, Гърция ще направи същото – ще се изтегли от Обединеното командване, за да се върне в него през 1980 г. Подобна формула ще използва и Испания, когато се присъединява към НАТО през 1982 г.

ВАЗ 2101 - „Жигули“

Завод на „Фиат“ в СССР

Италианската компания „Фиат“ сключва на 4 май 1966 г. голям контракт със съветското правителство, за строителство на автомобилен завод в гр. Толяти (Украйна), която да произвежда съветски автомобили на основата на модела Fiat-124. През 1970 г. ще бъде пуснат първия модел под името „Жигули“, но после моделите ще се продават с търговската марка „Лада“. Производственият капацитет на завода в Толяти обаче ще бъде далече под търсенето и купуването на този автомобил във всички страни от централна и източна Европа ще изисква внасяне на депозит и чакане в продължение на години.

„Археология на знанието“ на Мишел Фуко (1926–1984).

Книгата на френския философ е основен текст на постмодерната философия. Фуко се ангажира активно в политиката (крайната левица), проявява задълбочен интерес към дисциплиниращите институции на обществото (затворите, психиатричните клиники). Като цяло творчеството му търси скритите механизми на упражняването на властта в съвременното либерално общество. „Археология на знанието“ развива идеите на едно есе от началото на 1960-те години върху епистемологията и разбирането на дискурса в производството на моделното знание.

1967

Договор за неразпространение на ядреното оръжие

Подписаният в Москва по предложение на Ирландия и Финландия договор влиза в сила през 1970 г. след получаването на изисквания минимум от ратификации. Договорът забранява на страните, притежаващи ядрено оръжие, да го предават на други държави, а на непритежаващите удрено оръжие – да го придобиват и разработват. Първоначално само 3 от постоянните членки на Съвета за сигурност на ООН го подписват (САЩ, СССР, Великобритания), докато Франция и Китай (КНР) ще го направят едва през 1992 г., изтъквайки тогава, че договорът създава неравноправие между държавите. С договорът се създава **Международната агенция за атомна енергия (МААЕ)**, която гарантира на всички страни достъп до мирното използване на ядрената енергия.

Територии, завоювани от Израел през 1967 г.

Шестдневна война в Близкия изток.

Израел още от създаването си през 1949 г. е в конфликт със своите арабски съседи, които отказват да го признаят. През май 1967 г. Египет установява морска блокада за израелски кораби на протока Тиран, свързващ Израел с Червено море. Това е за Израел *casus belli*. Войната започва с мълниеносна израелска атака на 6 юни 1967 и приключва за 6 дни, като израелската армия успява да разруши авиацията на Египет, Сирия и Йордания и да изтласка арабските армии до Суецкия канал на запад и до река Йордан на изток. Така Израел утвърждава контролираната от него територия като присъединява целия Синайски полуостров (Египет), Западния бряг на река Йордан заедно с целия град Ерусалим (Йордания) и Голанските възвишения (Сирия). Съвета за сигурност на ООН приема резолюция 242, с която изисква оттеглянето на израелската армия на старите граници. Тази война се смята за крайно унижителна от арабския свят.

„Черните полковници”

Военен преврат в Гърция – „черните полковници”

Възползвайки се от политическата нестабилност в Гърция след проведените през 1963 г. парламентарни избори (първите свободни избори от 40 години в Гърция) и не желаейки да оставят властта на спечелилата лява партия „Съюз на центристите”, група военни (повечето полковници) извършват държавен преврат на 21 април 1967 г. Военна хунта, останала известна ка

то „черните полковници”), начело с Г. Пападопулос поема властта. Кралят Константин II се опитва неуспешно през декември да поеме контрола с помощта на група генерали, което го кара да напусне страната в изгнание (в Рим). Официално ръководителите на хунтата се самоназовават регенти до юли 1973 г., когато с плебисцит Гърция е обявена за република. Диктатурата преследва политици и интелектуалци от левите и либералните среди, налага цензура и използва мъчения. Мнозина напускат Гърция. През 1969 г. Гърция е изключена от Съвета на Европа (до 1974), споразумението на асоцииране към Европейската общност е замразено. През ноември 1973 г. правителството изпраща танкове срещу студентите, окупирали в знак на протест сградата на Атинската политехника, при което има загинали.

Че Гевара е убит в Боливия.

Ернесто Че Гевара (1928-1967) е аржентинец по потекло и близък съратник на Фидел Кастро по време на Кубинската революция. В революционното правителство той заема поста министър на икономиката, но скоро се отказва и напуска Куба, за да се отдаде на други освободителни герили по света. Пребивава в Конго (Киншаса), където претърпява провал, след което се отправя за Боливия и се включва в антиправителствената герила. Той е заловен от армията и убит на 9 октомври 1967 г.. Името му бързо се превръща в символ на освободителните движения в Третия свят.

Карта на Биафра в Южна Нигерия.

Война в Биафра, Нигерия

Раздирана от междулически и междурелигиозни противоречия след получаването на независимост, Нигерия изживява пореден военен преврат през 1966 г. (ген. Якубу Говон). Южната провинция на страната, където са съсредоточени мините и петролните залежи, населена с племето Ибо, се откъсва и на 30 май провъзгласява независимост под името република Биафра. Новата държава ще бъде призната официално само от 4 африкански държави: Танзания, Габон, Кот д'Ивоар и Замбия.

Офанзивата на Нигерия продължава две години – на 9 януари 1970 г. пада последната сепаратистка крепост. Войната предизвиква огромна хуманитарна криза. В хода ѝ развива своята дейност новосъздадената организация „Лекари без граници“.

Над 100 000 демонстранти участват в **демонстрацията пред Пентагона** на 21 октомври 1967 г. за прекратяване на войната във Виетнам. Това събития засилва антивоенното движение в САЩ, което оказва натиск върху правителството за изтегляне на американските войски от Виетнам.

1968

Убит е Мартин Лутер Кинг, американски чернокож пастор, борец за граждански права.

Мартин Лутер Кинг (1929-1968) е повлиян от идеологията на ненасилието на Махатма Ганди. Той е признат лидер на движението за граждански права на афроамериканците и изобико на малцинствата в САЩ: десегрегацията и правото на гласуване. Макар законодателството в САЩ да премахва формално дискриминацията на расова основа (два специални закона от 1964 и 1965 г.), на практика нещата не се променят толкова бързо и в много щати дискриминацията съществува под различни форми. Мартин Лутер Кинг се включва и в антивоенното движение срещу войната във Виетнам. На 4 април 1968 г. е застрелян от бял сегрегационист в Мемфис (Тенеси).

Плакат от май 1968, Париж

Май '68 в Париж

В Университета в Нантер, Париж, е създадено „Движението 22 март“ (във връзка с акцията на студентите от общежитията на Нантер през 1967 г., противопоставяща се на забраната да се посещават общежитията на момичетата). Движението се обявява за широки академични свободи и реформа във висшето образование, като се противопоставя на дисциплинарните мерки срещу студенти, които са участвали в протест и окупация на двора на Сорбоната. Студентите реагират бурно на дисциплинарните мерки с окупация на университета, и на 4 май той е затворен от неговия ректор (мнозина от преподавателите подкрепят студентското движение). Последва обща мобилизация на парижките студенти и бурни демонстрации в центъра на града.

В нощта на 10 срещу 11 май в латинския квартал са изградени барикади. На 13 май движението е подкрепено от синдикатите, както и от различни политически партии от левицата и крайната левица, които организират огромна манифестация в Париж.

Обявена е обща стачка, а на места работниците окупират спонтанно предприятията. В продължение на десетина дни Париж е огромен форум за дебати, а стачките парализират цялата страна. Кулминацията на протестите е 29 май, когато президентът Де Гол напуска за няколко часа Франция. На 30 май голистите организират огромна контраманифестация в Париж, а Де Гол обявява дата за предсрочни избори.

Постепенно ситуацията се успокоява, работниците се връщат на работа, а последната тоц на барикадите в Латинския квартал на 11-12 юни е слабо посетена.

Движението оказва силно влияние върху политическия дебат във Франция и по света, като въвежда в политическия дебат темите за сексуалните свободи, за избирателната възраст (до 1974 г. тя е 21 г. във Франция), за правата на малцинствата, за равнопоставеността на половете, за екологията, децентрализацията и самоуправлението.

Прага, 20 август 1968 (фотография на Ян Куделка)

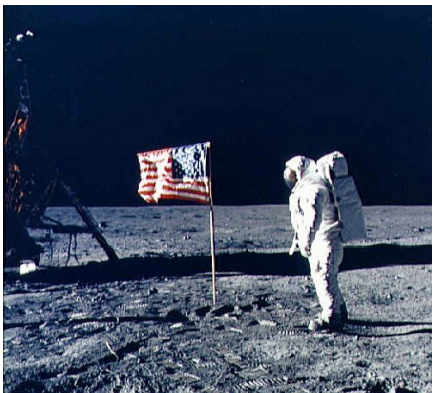
Пражка пролет

На 5 януари Александър Дубчек застава начело на Комунистическата партия в Чехословакия. Той предприема реформи на либерализация (свобода на словото, свобода на пътуването, децентрализация и либерализация в икономиката), които сам назовава с термина „социализъм с човешко лице“. Реформите набират скорост, обществото се активизира и обществените дебати се развиват. Възстановена е и Чехословакият социалдемократическа партия, абсорбирана през 1948 г. от комунистическата, както в повечето страни от съветския блок. Реформите се посрещат критично от СССР, който вижда в тях повторение на събитията в Унгария от 1956 г. След поредица от преговори с чехословакото ръководство през юни и юли, в крайна сметка страните от Варшавския договор (без Румъния), решават да организират военна интервенция, за да предотвратят промяната на режима и излизането на Чехословакия от пакта. На 21 август страната е окупирана (400 000 войници и над 6 300 танка). Столицата Прага е зета от парашутисти още на 19 август. Съпротивата на чехословакото общество е мирна, макар че да дадени стотина жертви. Непосредствено след интервенцията над 70 000 граждани напускат страната. След смяна на държавното и партийното ръководство, Чехословакия навлиза в период на т.нар. „нормализация“, връщане в лоното на съветския блок, съпътствана от репресии срещу ангажираните в Пражката пролет.

Филмът „Едип цар“ на Пиер-Паоло Пазолини (1922–1975).

Филмът на италианския режисьор, една от емблемите на т.нар. италиански филмов реализъм, според някои е автобиографичен, но той третира не просто един стар мит, а темата за личната отговорност. Той се вписва и в големите дебати за сексуалните свободи, които се водят по това време в много западноевропейски държави. Пазолини се включва и в политическия живот като член на комунистическата партия, много от филмите му се смятат са и за антикатолически, макар той да предпочита да ги определя като оспорващи старата морализаторска буржоазия. Пазолини е режисьор и на „Евангелие по Матей“, „Мама Рома“, „Декамерон“ и др.

1969

Нийл Армстронг на Луната

Американските астронавти кацат на Луната

На 21 юли 1969 г. за първи път в историята човешки крак стъпва на Луната – Нийл Олдрин от американската експедиция „Аполо“ 11. До приключването на програмата през 1972 г. 12 души са стъпвали на Луната. Това е и част от космическата надпревара между САЩ и СССР. Съветската програма „Луна“ стартира през 1959 г. с изпращането на сонди, а през 1970 г. успешно е изпратен „Луноход“ – първият роботизиран апарат на Луната.

Гранични инциденти между СССР и КНР.

Идеологическото и политическото противопоставяне между СССР и КНР достига през 1969 до престрелки по границата на река Усури, в Източна Азия през март-септември. Отношенията ще останат обтегнати до смъртта на Мао Дзедун през 1976 г.

Септемврийска революция на Муамар Кадафи в Либия.

Група млади офицери начело с Муамар Кадафи свалят монархията и обявяват Либия за „народна социалистическа република“. Кадафи запазва позицията си на „лидер на либийската революция“, макар формално да е министър-председател само за кратко време.

Създадена е организацията „Ислямска конференция“.

Непосредственият повод за това е подпалването на джамията Ал-Акса в Ерусалим от австралийски християнски фундаменталист на 21 август 1969 г. През септември в Рабат, Мароко, неколцина държавни ръководители на мюсюлмански държави вземат политическото решение и на следващата 1970 г. в град Джеда, Саудитска Арабия, министрите на външните работи на мюсюлманските държави учредяват ОИК. В нея понастоящем членуват над 80 държави.

Фестивал в Уудсток

През август 1969 близо до Уудсток, щата Ню-Йорк, се провежда музикален поп-фестивал с участието на почти 450 000 души. Този фестивал става емблематичен за контракултурата и хипи-движението в САЩ през 1960-те години.

Филмът „Андрей Рубльов“ на Андрей Тарковски (1932–1986).

Тарковски е емблематичен режисьор на съветското кино, автор на филми изпълнени с мистика и фантастика като „Сталкер“, „Огледалото“, „Соларис“. Филмът „Андрей Рубльов“ третира различни теми като православие, вярата, варварството. Смята се за произведение, което не се вписва изцяло в официалната съветска идеология.

1970-1979

1970

Сблъсъци в Белфаст – Северна Ирландия.

Конфликтът между две общности, на републиканците националисти (главно католици) и на лоялистите юнионисти (протестанти) в Северна Ирландия се развива от средата на 1960-те години с исканията на католиците за практическо премахване на дискриминацията. Юнионистите създават военизираната организация Доброволчески сили на Ълстър (UVF), която от 1968 г. тероризира католиците. Обратно, през 1970 се активизира радикалното крило на Ирландската републиканска армия – ИРА (извънредни), чиято нова военна акция е на 17 юни в защита на заплашената от юнионистите църква Сейнт Матю. Новата вълна на междубожиностни сблъсъци в северна Ирландия (Ълстър) трудно се удържа от британската армия и полиция и достига до фактическа гражданска война. На 30 април 1972 г. при опит за съержане на демонстрация, британската армия убива 14 демонстранти – това влиза в историята под името „Кървавата неделя“. Това води до премахването на самоуправлението в Северна Ирландия и въвеждането на пряко британско управление. Конфликтът затихва към 1998 г., когато ИРА (извънредни) се отказват от насилието, а юнионистите намаляват дейността си. Подписано е споразумение с участието на лейбъристкото правителство на Тони Блеър във Великобритания и с правителството на Ирландската република.

„Черният септември” в Йордания

След първата война в Близкия изток пред 1948 г. значителни мааси палестински бежанци се установяват в тогавашна Трансйордания, част на Западния бряг на р. Йордан, останалите – на изток от реката. През 1950 г. Трансйордания анексира Западния бряг и променя името си на Йордания. След Шестдневната война с Израел от 1967 г. Западният бряг е окупиран израелците, което отново води до прилив на бежанци. Демографската ситуация в Йордания с около 400 000 палестински бежанци със статут на йордански граждани изглежда за мнозина проблематична. В районите на палестинските бежански лагери йорданският суверенитет практически не се защита. А палестинците продължават с въоръжени рейдове войната с Израел.

През 1970 г. положението става напрегнато и ООП започва да оспорва властта на йорданския крал Хюсеин. Това го подтиква на 15 септември да предприеме военна акция срещу палестинските милиции, която по някои оценки отнема живота на една до две хиляди души. В конфликта на страната на палестинците се намесва и Сирия, която дори започва военни действия срещу Йордания. Палестинците имат и твърдата подкрепа на египетския президент Насър. САЩ засилват военното си присъствие в източното Средиземноморие (за защита на Израел от евентуален нов конфликт), докато СССР подкрепя съюзниците си Сирия и Египет. Под натиска на Арабската лига лидерът на ООП А. Арафат и крал Хюсеин се срещат в Кайро и подписват на 27 септември споразумение. Смъртта на Насър на 28 септември лишава палестинците от силната му подкрепа и те стават по-отстъпчиви. Но много от радикалните организации в ООП не спазват споразумението и сблъсъците с йорданските сили продължават до есента на 1971 г. към този момент йорданската армия затвърждава контрола си над страната, а палестинските бойци са принудени да я напуснат, като повечето се установяват в Южен Ливан и Сирия.

Част от радикалните палестинци създават терористичната организация „Черният септември”, която през 1972 г. ще похити и убие на Олимпийските игри в Мюнхен отбора на Израел.

„Шокът от бъдещето” на Алвин Тофлър (р. 1928).

Книгата на американският футуролог е началото на една поредица от разсъждения върху съвременния свят („Третата вълна” 1980 и „Революционното богатство” 2006). Шокът е триизмерен и се характеризира с три съществени промени в обществото: краткотрайност (на вещите, на познанията, на продуктите, на межсотживеенето, на приятелствата, на организациите); новост (всичко ново е за предпочитане, именно защото е ново); разнообразие (на вкусове, идеи, начини на живот, субкултури).

Филмът „Забриски поинт” на Микеланджело Антониони (1912-2007).

Филмът е емблематичен за студентските либертарни движения в САЩ от края на 1960-те години, насочени срещу дискриминацията и сексуалните забрани.

1971

Девалвация на американския долар

Действащото от юли 1944 г. споразумение от Бретън-Уудс, с което се създава Международния валутен фонд (МВФ) и Международната банка за възстановяване и развитие (днес част от Световната банка) установява т-нар. „златно-доларов стандарт”, при който американският долар може да се разменя при фиксиран курс със злато от Федералния резерв на САЩ. Това превръща американската валута в световна валута. Множество причини, сред които огромното количество циркулиращи в света книжни долари, резултат от нарастващите разходи за отбрана на САЩ, водят от отмяната на фиксирания курс и преминаването към плаващ. Това произвежда сътресение в международната валутна система и се смята за една от причините за първия петролен шок през 1973 г.,

когато страните производителки на петрол от ОПЕК намаляват значително продавания на международните борси петрол (вследствие и на войната в Близкия Изток през октомври 1973 г.)

Четиристранно споразумение за Берлин

Това споразумение (3 септември 1971) на четири победителки от Втората световна война (Великобритания, САЩ, СССР и Франция) спомага за разведвяването. То не променя нищо съществено в статута на Берлин и оставя не много ясно по отношение на връзките между Западен Берлин и ФРГ, но подобрява комуникацията между двете части на града и като цяло – живота на западноберлинчани. По-същественото е, че след споразумението двете германски държави подписват т.нар. Основен договор (1972 г.), според който двете страни взаимно признават суверенитета си, разменят постоянни представители. През 1973 г. ФРГ и ГДР ще бъдат приети заедно в ООН.

Енрико Берлингуер, лидер на ИКП

„Историческият компромис” в Италия

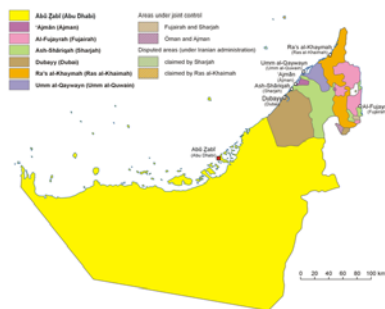
Политическата нестабилност в Италия, както и страховете от крайнодесен преврат по подобие на този на А. Пиночет в Чили през септември 1973 г., подтиква двете основни политически партии на страната – християндемократическата и комунистическата – към сътрудничество за запазване на демокрацията. Лидерът на ИКП от 1969 г. Енрико Берлингуер вече е изразил критичното си отношение към СССР и потушаването на Пражката пролет през 1968, както и привързаността си към парламентарната демокрация. В поредица от статии във в. „Ринашиста” от септември-декември 1973 г. той пледира за „исторически компромис” и дори евентуално съвместно управление.

Проектът пропада най-вече поради съпротивата на папата и на САЩ, но и заради отвличането и убийството на лидера на ХДП Алдо Моро от „Червените бригади” (крайнолява терористична организация) през март 1978 г. Идеята за сътрудничество между комунистите-реформатори и християндемократите ще се осъществи много по-късно, след 1989 г., когато на основата на сближението на дейци на двете партии (след фактическото им разпускане) ще се създаде днешната Демократическа партия в Италия (левицата).

Независимост на Бангладеш

Бившата територия Източен Пакистан (Бенгала) остава дълго време подчинена на елитите от Западен Пакистан. От началото на 1950-те години се развива автономистко движение, начело на което застава партия „Лига Авами” на шейх Муджибур Рахман. Репресите на властите радикализира организацията в край на 1960-те години. На първите за Пакистан общи избори през 1970 г. Лига Авами печели почти всички места запазени в парламента за Източен Пакистан. Президентът Яхия Хан анулира изборите. Лига Авами обявява на 26 март 1971 г. независимостта на Бангладеш. Муджибур Рахман е арестуван и това поставя началото на гражданска война в Бенгалия. Действията на пакистанската армия са твърди, почти един милион са бежанците в Индия, най-малко 300 000 загиналите. През декември 1971 г. Индия оказва военна подкрепа на бунтовниците и ситуацията се променя – над 90 000 са пакистанските военнопленници. Новата република обаче остава политически нестабилна и през следващите години ще понесе няколко военни преврата.

Карта на ОАЕ

Обединени арабски емирства

Британски протекторат от 1892 г., малките емирства получават самостоятелност след оттеглянето на британците през 1968 г. В състава на протектората освен емирствата влизат също Бахрейн и Катар – общо 9 на брой. След провала на опита да обединение на 9-те, Бахрейн и Катар провъзгласяват своята независимост през септември 1971 г., а останалите 7 емирства формират федерация – Обединени арабски емирства, със столица Абу Даби.

„Теория на справедливостта” на Джон Ролс (1921-2002).

Книгата на американския политически философ е либерална теория на справедливостта, която третира едновременно темите за индивидуалната свобода и равенството на шансовете. Тя предизвиква критика както от страна на неоконсерваторите (либертарианците като Р. Нозик) така и от страна на левите критически мислители като П. Бурдийо.

1972

САЛТ 1 (Strategic Arms Limitation Treaty)

Продължилите от ноември 1969 г. преговори между САЩ и СССР завършват с подписването на безпрецедентния договор, който ограничава (поставя тавани) ядрените стратегически оръжия на двете свръхсили (ядрени бойни глави, междуконтинентални ракети, ядрени подводници и стратегически бомбардировачи). Същата година в Москва е подписан и Договорът за антиракетната отбрана (АВМ), ограничаващ антиракетните системи на двете страни до две.

Среща на Мао Дзедун и Ричард Никсън, февруари 1971

Американският президент Ричард Никсън на посещение в Китай

Това е първо посещение на американски президент в КНР. Визитата се вписва в геополитическите промени от края на 1960-те години, когато се развива конфликтът между СССР и КНР. САЩ изиграват т.нар. „китайска карта“ в глобалното противопоставяне на СССР през Студената война. САЩ се съгласяват през 1971 г. КНР да заеме мястото на постоянен член на Съвета за сигурност на ООН, дотогава заемано от правителството в Тайван. Последниците от посещението са

установяване на дипломатически отношения (формално през 1979 г.) между САЩ и КНР и развитие на мащабен икономически обмен.

„Тялото си е мое“ – феминистка демонстрация във Франция

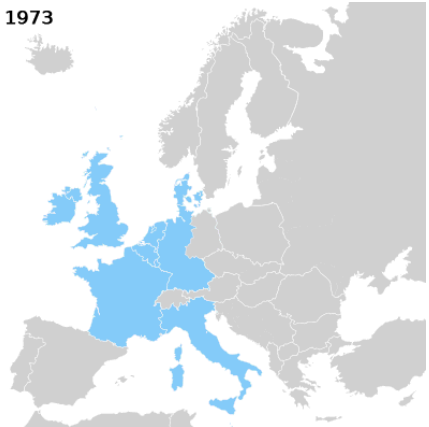
Дебат за свободата на аборта във Франция.

Дебатът е стар, още от началото на XX век, когато привърженици британския икономист от началото на XIX в. Томас Малтус проповядват ограничаване на раждаемостта най-вече чрез разпространението на техниките на контрацепцията. Но до края на Втората световна война контрацепцията е била разглеждана като алтернатива на свободата на аборта, особено в католическите страни заради яростната съпротива на Католическата църква срещу либерализацията на доброволното прекъсване на бременността. Закон от 1920 г. във Франция криминализира аборта, но позволява контрацепцията.

Във Франция дебатите стават особено интензивни след процеса от Бобини, на който момиче на 17 години е обвинено, че е направило нелегално аборт, след като е било изнасилено. Тя е осъдена на глоба, но процесът се превръща в политически и мобилизира организацията „Избор“, ръководена от Симон Вейл. Тезата на феминисткото движение е: „Дете, ако искам, когато искам“ и отстояват правото на жената да разполага със своето тяло. Защитата оспорва прилагането от съда на закона от 1920 г., който забранява аборта. В крайна сметка през 1975 г. законът е променен, за да даде право

на избор на жената.

1973

Първо разширяване на Европейската общност

Кандидатурата на четирите страни от Европейската асоциация за свободна търговия Великобритания, Дания, Ирландия и Норвегия е депозирана още през 1960 г. Но кандидатурата на Великобритания е отхвърлена с правото на вето от страна на френския президент де Гол, който смята страната за „троянски кон на Америка“. Въпросът се придвижва след оставката на де Гол през 1969 г. Договорите за присъединяването на четирите са подписани през 1971 г., но в хода на вътрешното им одобрение референдумът в Норвегия отхвърля присъединяването, и на 1 януари 1973 г. само три нови членки се присъединяват към ЕО: „Европа на шестте“ става „Европа на деветте“.

Египетската армия форсира Суецкия канал

Октомврийска война (Йом Кипур) в Близкия изток.

Поредна война между Израел и коалицията на Египет и Сирия, продължила между 6 и 24 октомври 1973 г. войната е предшествана от други събития, като превръщането на Организацията за освобождение на Палестина (ООП) във военна гериля, командвана от 1969 г. от Ясер Арафат. ООП поддържа до 1970 г. своите бази в Йордания, когато е прогонена заради опита си да смени с преврат йорданското правителство. Войната от 1973 г. е опит на две важни арабски държави – Египет и Сирия – да възстановят

позициите си на регионални сили. В Египет на власт от 1970 г. е Ануар Садат (след смъртта на Насър), а в Сирия президентът Хафез ел-Асад, също на власт след преврат през 1970 г., иска да укрепи положението си с една успешна война за отвоюване на Голанските възвишения – важен водоносен източник за целия район. Войната започва с мълниеносна атака на египетската и сирийската армии, суецкият канал е форсиран, сирийците напредват в Голан. Израел бързо се съвзема и израелската армия отблъсква атаката, форсира на своя ред Суецкия канал и почти обкръжава египетската армия, докато от Голан достига почти на 40 км. от сирийската столица Дамаск. Само военната подкрепа на Йордания и Ирак позволяват спирането на израелското настъпление. В този момент Съветът за сигурност на ООН приема резолюция, с която налага спиране на военните действия и примирие. Войната има сериозни последици: в знак на солидарност страните от ОПЕК (производителките на петрол), налагат петролно ембарго на западните държави, но от друга страна Египет, в остра икономическа криза, постепенно сменя политиката си и през 1978 г. ще сключи мирен договор с Израел, противно на политиката на останалите арабски държави.

Преврат на Пиночет в Чили.

През 1970 г. президентските избори в Чили са спечелени от Салвадор Алиенде, кандидат на левия Блок на народното единство (социалисти и комунисти). Новото правителство продължава започналата при предишния президент национализация на медните мини в страната (едно от основните ѝ богатства), които принадлежат най-вече на американски компании. През март 1973 г. парламентарните избори са спечелени от коалицията на християндемократи и консерватори, което поставя правителството на Народното единство в малцинство (Чили е президентска република като САЩ). Парламентът и президентът започват институционална война. През лятото на 1973 г. двете страни мобилизират своите привърженици в масови демонстрации. Страната е парализирана и от антиправителствената стачка на собствениците на камиони (много силен синдикат, предвид особеността на Чили и зависимостта на икономиката от превозите с камиони). На 11 септември 1973 г. армията, ръководена от началника на генералиния щаб ген. Аугусто Пиночев извършва преврат не без подкрепата на САЩ. Президентът Алиенде заедно с неколцина свои привърженици се сражава с метежниците, обсадили президентския дворец и отказва обичайното бягство в чужбина, предложено му от военните. Алиенде се самоубива при престрелките.

Диктатурата на Пиночет се упражнява до 1990 г. с твърда ръка: убитите противници на режима (най-много през септември-декември 1973 г.) надхвърлят 3 000, над 27 000 са подлагани на мъчения, а почти

150 000 са арестувани по политически причини. Подобно на аржентинските военни, осъществили преврат през 1976 г., режимът на Пиночет използва т.нар. „полети на смъртта“: изхвърлянето в океана от военни самолети на арестувани противници на режима, все още живи, но дрогирани. Превратът на Пиночет предизвиква множество реакции по света.

Първа „еврокомунистическа“ среща между ИКП, ФКП и ИСКП.

След Пражката пролет, особено, съветският комунизъм търпи нарастваща критика от страна на западните комунистически партии. Първи формулират критиката си към съветския модел италианските комунисти, последвани от испанските (до 1976 г. в нелегалност) и френските. На поредица от национални форуми тези все още влиятелни в своите страни партии отхвърлят най-вече тезата за „диктатурата на пролетариата“ и приемат в програмните си документи, че тяхното разбиране за комунизма е неотделимо от запазването на демократичната плуралистична система. На тази среща приемат декларация в подобен смисъл.

Луис Кареро Бланко, министър председател на Испания, втори човек след Франко, е убит в агентат, организиран от баската ултралява организация ETA на 20 септември 1973 г.

„Архипелаг ГУЛаг“ на Александър Солженицин издадена във Франция.

Книгата е написана на основата на многобройни лични свидетелства на бивши съветски лагерници, събирани много години от писателя. Един от непубликуваните ѝ екземпляри е конфискуван в СССР, но друг екземпляр е изнесен и публикуван в чужбина. Макар това да е много години след премахването на ГУЛаг, книгата води до нови дискусии за сталинския тоталитаризъм. Солженицин е обвинен в национално предателство и впоследствие изгонен от СССР през 1974 г.

1974

Революция на карамфилите в Португалия.

Изтощителната колониална война, водена в португалските колонии в Африка (Гвинея-Бисау, Ангола, мозамбик) от 1960 г., както и загубата на индийските градове колонии (Гоа и Диу) след индийската офанзива през 1961 г. засилва кризата на режима в Португалия (авторитарен режим установен след 1923 г.) Опозицията печели привърженици сред военните, засегнати от колониалните войни. През 1973 г. се създава Движението на въоръжените сили, най-вече от млади капитани, недоволни от перспективите пред кариерата им. Те са подкрепени и от някои критично настроени генерали (Антонио Спинола, Франшишку да Коица Гомеш). На 25 април 1974 г. армията завзема властта (диктаторът Марсело Каетану отива в изгнание в Бразилия по споразумение с военните). Акцията на военните е масово подкрепена от населението, което изпълва улиците и украсява оръжията им с карамфили (оттам и наименованието на революцията). В операцията загиват 6-ма, единствено поради съпротивата на дотогавашината тайна полиция ПИДЕ. Революцията е последвана от двегодишен период на нестабилност, честа смяна на правителствата, действия на радикални леви организации (маоисти) и дори опит за ултралява революция през ноември 1975 г., докато завърши с приемането на Конституцията през 1976 г.

Падат „черните полковници“ в Гърция

По време на диктатурата в Гърция многобройни противници на режима намират убежище в Кипър, който получава независимост от Великобритания през 1960 г. Кипър приема конституция, според която президент на републиката е о гръцката общност, а вицепрезидент – от турската общност. През юли 1974 г. националната гвардия в Кипър, командвана от гръцки офицери, прави опит за преврат в Кипър срещу президента архиепископ Макариос. Превратът е осуетен, но той предизвиква военната интервенция на Турция, която окупира североизточната част от острова (през януари 1975 г. там ще бъде провъзгласена Севернокипърската турска република, призната единствено от Турция). Кризата води до фактическото

разделяне на двете общности в Кипър. Но това е удар върху диктатурата в Гърция, която е принудена да повика от изгнанието му в Париж един от влиятелните лидери на опозицията Константин Караманлис (стариш). При завръщането си той съставя правителство на националното единство, легализира забранената от 1949 г. комунистическа партия, възстановява плурализма и гражданските свободи. През 1975 г. е приета и днешната конституция на Гръцката република.

Скандалът „Уотъргейт“

През 1972 г. журналисти във „Вашингтон поуст“ разкриват, че в централата на Демократическата партия в бидинга „Уотъргейт“ има поставени микрофони за подслушване. Разследването, което стига и до Сената, води до обвинение към администрацията на президента републиканец Ричард Никсън (1913-1994). През заплахата от започналата процедура за отстраняване (импийчмънт), Никсън подава оставка на 9 август 1974 г., макар винаги да твърди, че е невинен. Постът се заема от вицепрезидента Джералд Форд (1913-2006) до края на мандата (1977).

1975

Хелзинки. Заключителен акт от Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа.

Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа (СССЕ) е епизод на разведряването, период на значително затопляне в отношенията Изток-Запад по време на Студената война. То започва като многостранни преговори между всички страни от Европа, заедно със САЩ и Канада по широк кръг от въпроси за сигурността и сътрудничеството. Съвещанието започва през 1973 г. на равнище министри на външните работи и завършва с подписването на 1 август 1975 на Заключителен акт на конференция на високо равнище в Хелзинки. Това е политическа декларация с голям престиж, установяваща принципите на мирното съвместно съществуване между държавите (т.нар. „първа кошница“), принципите на икономическото сътрудничество в Европа („втора кошница“) и принципите на хуманитарното сътрудничество, включително свободното движение на идеи и хора („третата кошница“). Подписват я всички държави-участнички (без Албания и Андора) и е публикувана на всички европейски езици. През 1995 г. СССЕ се преобразува в ОССЕ (Организация за сигурност и сътрудничество в Европа).

Скачването на „Аполо“ и „Союз“ (плакат)

Мисията „Союз-Аполо“

Проектът е част от затоплянето на съветско-американските отношения от началото на 1970-те години. Съветският космически кораб „Союз“ се скачва в космоса с американския кораб „Аполо“, екипажите си разменят визити, преди да се приберат на земята.

Свободната територия Триест (1945-1954)

Окончателна споразумение между Италия и Югославия за Триест

След края на Втората световна война град Триест и прилежащата му зона е обект на спор между Италия и Югославия. През 1947 г. мирният договор с Италия обособява зоната като неутрална държава под името „Свободна територия на Триест“, разделена на две зони за управление от американската армия и от югославската армия. Договорът от Осимо (10 ноември 1975) окончателно решава подялбата на територията и установява сегашната граница между Италия и Словения. Това е възможно в хода на разведряването, когато по много въпроси от европейските граници са постигнати споразумения.

В Испания умира Франсиско Франко (1892-1975)

Франко е дългогодишен испански диктатор (от 1939), лидер на авторитарен режим, установен след Испанската гражданска война (1936-1939). Смъртта му поставя начало на дълъг процес на демократизация, включително приемане на нова конституция през 1978г., като установява системата на самоуправляващите се Автономни общности (квазифедерализъм на 17 провинции, сред които Баската провинция и Каталуня).

МПЛА удържа победа в гражданската война в Ангола.

След оттеглянето на португалските колониални власти, в Ангола избухва гражданска война между различни съставки на национално-освободителното движение, като най-значителни са близките до Съветския съюз МПЛА (Народно движение за освобождение на Ангола) и движението УНИТА, близко до Китай. С помощта на Куба, МПЛА постига превес. Марксистки движения и партии идват на власт в друга бивша португалска колония – Мозамбик, както и в Етиопия и Южен Йемен (тогава Йемен е разделен). Това ще бъде третирано от САЩ като мащабно съветско проникване в Африка.

Обединение на северен и южен Виетнам.

На 30 април 1975 части на Северен Виетнам и на Виетконг превземат Сайгон, последната крепост на правителството на Южен Виетнам. Едва на 2 юли 1976 г. двете виетнамски държави (Демократична република Виетнам на Север и република Виетнам на Юг) ще прекратят съществуването си и ще се вляят в една държава – Социалистическа република Виетнам. С това завършва почти 15-годишната Виетнамска война. Успехът на комунистите във Виетнам повлиява на ситуацията и в Камбоджа, и в Лаос, където герилята на Патет Лао (воден от т.нар. Червен принц Суфановонг), първоначално движение за независимост, еволюирало към комунизма, надделява в гражданската война и провъзгласява през декември 1975 г. Лаоската народнодемократична република.

Червените кхмери побеждават в Камбоджа.

Камбоджанската комунистическа гериля, под силно маоистко влияние, подкрепена от успехите на комунистите във Виетнам, завзема след продължителна гражданска война столицата Пном Пен на 17 април 1975 г. Установеният режим е безпрецедентен: следвайки повлиян от маоисткия комунизъм утопичен модел за селскостопанско егалитарно общество, изцяло подчинено на Партия (Анкгар на кхмерски), те прогонват градското население от градовете и го организират в селски автархични (икономически самозадоволяващи се) комуни. Заедно с това е ликвидирано и паричното обръщение. При това първоначално са избити всички интелектуалци и военни, свързани с предишния режим, а впоследствие всички смятани за противници на режима ги постига същата участ. По някои оценки 1,7 милиона души (от общо около 7 милиона) са загинали (убити или от глад и болести) през периода на управлението на Червените кхмери (т.нар. Демократична Кампучия 1975-1979)

Бейрут по време на войната

Ливанска гражданска война

Изтеглянето на бойците на ООП от Йордания в Южен Ливан създава нова ситуация в иначе мултикултурния Ливан (където съжителстват християни, друзи и мюсюлмани). Присъствието на бойците на ООП и участието на палестинците в ливанските политически борби води до постепенно създаване на въоръжени милиции и сред ливанските общности (често подпомагани от самите палестинци). Една рибарска стачка в град Сидон от февруари 1975 г. е повода за начало на престрелки между многобройните милиции (християнски, шиитски, сунитски, про-сирийски, друзки, палестински). През 1976 г. по искане на действащия ливански президент Сирия се намесва, с цел да въведе ред и разоръжи милициите, окупира долината Бекаа. През октомври 1976 г. под натиска на Арачката лига се постига споразумение (в Риад), според което сирийски контингент от 40 000 войници остава, боевете се прекратяват. Но Ливан остава разделен на три зони: сирийска (на изток), палестинска (на юг) и маронитска (на запад). По същество войната на милициите с различни временни прекъсвания и намеса на външни сили продължава до 1991 г.

„Готвачката и човекоядецът” на Андре Глюскман.

Френският философ-есеист Андре Глюскман (р. 1938) има динамична политическа биография. През 1968 г. е сред маоистите, но след това претърпява значителна еволюция, като скъсва с марксизма и открито подкрепя неоконсерваторите. Тази еволюция на възгледите му навлича много критики. Книгата, която прави алузия с една фраза на Ленин, че при комунизма всяка готвачка трябва да може да участва в управлението, е критика на тоталитарните експерименти и прави паралел между нацизма и комунизма.

1976

Дън Сяопин

Умира Мао Дзедун (1893-1976).

Създателят на КНР Мао Дзедун умира на 9 септември 1976 г. Това открива пътя пред икономическите и социалните реформи на **Дън Сяопин** (1904-1997), които превръщат Китай в бързо развиваща се пазарна икономика, макар и при запазен политически монопол на Китайската комунистическа партия.

Реформите на Дън Сяопин са известни и като „четирите модернизации”: на индустрията, на селското стопанство, на армията и на науката. Бързото развитие на пазарните механизми в КНР позволяват след няколко години страната сама да произвежда нужните ѝ храни и дори да стане износител, привличат чуждестранни инвестиции и превръщат няколко големи града в световни финансови центрове (като Шанхай).

Преврат в Аржентина

Поредният преврат на военните е назоваван официално „Процес на национално преустройство”. През 1973 г. популярният Хуан Перон са завръща от изгнание в Аржентина и е избран за президент през октомври. Управлението му е основано на третия път в международната политика (необвързване), но е белязано и от сблъсъци между крайно-десните и крайно-левите му привърженици (перонисти). През 1974 г. той умира и оставя управлението на третата си съпруга Исабел Перон, която дотогава е вицепрезидентка. Превратът поставя начело на управлението военна хунта, ръководена от ген. Хорхе Видела. Четири хунти се сменят до края на диктатурата през 1986 г. Управлението на военните в Аржентина е белязано от масови убийства на политически противници – н.нар. „мръсна война” – 30 000 загинали или безследно изчезнали, както и от изгнанието на почти 1 милион аржентинци.

„Сияещите висини” на Александър Зиновиев (1922-2006) – издадена в Швейцария.

Книгата на руския философ и писател съдържа публикувани на Запад текстове, в които остро критикува съветската действителност („сияещите висини” са алузия за обещаното светло бъдеще в Съветския съюз). Въпреки блестящата си университетска кариера, кой е уволнен и в крайна сметка избира предложеното му от властите изгнание. До 1999 г. живее в германия, след което се завръща в Русия в знак на протест срещу бомбардировките на НАТО над Югославия във връзка с Косовския конфликт.

1977

„Харта 77” в Чехословакия

В края на 1976 група интелектуалци съставят и подписват петиция, която формално е в подкрепа на отхвърлената от властите чешка група *The Plastic People of the Universe*. Но петицията напомня на властите поетите ангажменти по Хартата от Хелзинки – най-вече т-нар. „трета кошница” от Заключителния акт на СССЕ. Сред подписалите Харта 77 са видни интелектуалци като писателят Вацлав Хавел, философът Ян Паточка, Зденек Млинарж, бившият министър на външните работи по времето на Пражката пролет Иржи Хайек, писателят Павел Кохоут, Иржи Динстбир, писателката Ана Фарова и други. Дейността на групата, която иначе е доста разнородна и не толкова многобройна, оказва съществено влияние върху социалния климат в Чехословакия по времето на т.нар. „нормализация”. По неин пример в други страни на централна и източна Европа ще възникнат организации като Хелзинските комитети, които настояват за спазването от правителствата на договореностите от Хелзинки.

Огаден

Огаденска война между Етиопия и Сомалия

Сомалия, независима от 1960 г., бивша италианска колония, а после британски протекторат, след 1969 г. започва сближаване със СССР („социалистическа ориентация, обявено от Сиад Баре, дошъл на власт с преврата от 1969 г.. това засилва съветското влияние в Африканския рог (военни съветници, военноморски бази). По това време Етиопия на императора Хайле Селасие е ориентирана към Запада. Но през 1974 г. революция сваля императора и на власт идва Менгисту Хайле Маршам, който също се ориентира към СССР. Етиопия обаче потъва в дълга гражданска война (Еритрея на север и Огаден на юг).

През 1970те години правителството в Сомалия има нарастващи икономически трудности, които се опитва да разреши с националистическа мобилизация. То се възползва от засилването на отцепническото движение в Огаден (населен предимно със сомалийци) и решава да го подкрепи с идеята за създаване на „велика Сомалия“. На 23 юли 1977 г. сомалийската армия нахлува в Етиопия. СССР избира между двамата си съюзници Етиопия, поради което Сомалия веднага се преориентира към САЩ. Сомалийците напредват бързо и до край на септември 1977 г. контролират почти 90% от Огаден.

Подпомогнати от СССР и Куба етиопците разгръщат мащабна война и към март 1978 г. изтласкват сомалийците от Огаден. Последните не получават никаква международна подкрепа. Сомалия изпада в дългосрочна криза. През 1988 г. нова война противопоставя двете страни, и след края ѝ двете признават старите си граници.

1978

Останки от жертви на Червените кхмери в Камбоджа (1975-1979)

Вьетнамски войски свалят режима на Пол Пот (Червените кхмери) в Камбоджа.

Между Червените кхмери и комунистически Виетнам има стар конфликт, която е проявление на конфликта между Китай и СССР. Към 1978 г. той се изостря, заедно с развитието в Камбоджа на провиеетнамска гериля, която се противопоставя на режима на Пол Пот. Виетнам подготвя операцията, подтикнат също и от смъртта на Мао Дзедун през 1976 г. През януари 1979 г. вьетнамската армия преминава камбоджанската граница, населението я посреща дружелюбно, защото в контролираните от

нея райони са премахнати ненавистните комуни на Пол Пот и населението се връща към нормален живот. В помощта на вьетнамците е провъзгласена Народна република Камбоджа.

Но заедно с вьетнамската намеса се ражда и съпротива, която е разнородна: Пол Пот с неговите Червени кхмери; Сон Сан с Националния фронт за освобождение, подкрепян от САЩ; националистите на принц Сианук. Международната общност е разделена по въпроса, дали може да се подкрепи военна намеса на една държава в друга, ако оправданието е да бъде свален един вече изключително непопулярен режим, който многократно е нарушил всякакви норми на правата на човека. Официално света признава Демократична република Кампучия (тази от времето на Пол Пот), докато СССР и съюзниците признават новото правителство. Войната в Камбоджа се затяга и по същество продължава чак до 1991 г.

В защита на доскорошния си съюзник, Китай предприема краткотрайна война от типа „даване на урок“. Около 120 000 китайски войници преминават вьетнамската граница, като успяват да завземат двете провинциални столици. Срещу тях има само народна милиция, защото вьетнамската армия е в Камбоджа. Китайците проникват на около 30-40 километра, след което се оттеглят на границата на 16 март. Според някои оценки войната коства живота на около 7 000 души. Видимо целта на Китай не е широкомащабна война, а именно „даване на урок“. Подобно нещо ще се случи и през 1984 г., когато китайските войници ще завземат за няколко часа една стратегическа вьетнамска височина близо до границата.

Израелско нахлуване в Южен Ливан

Изтеглянето на базите на ООП след „Черния септември“ от Йордания в Южен Ливан засилва напрежението с Израел заради постоянните рейдове от север на израелска територия на палестински бойци. Ливанската армия се е разпаднала след началото на гражданската война, част от отцепниците формират Армията на Южен Ливан, която отваря фронт срещу действащите там палестинци. Така Израел нахлува в Южен Ливан с 25 000 армия и окупира територията до р. Литани, изтласквайки палестинските милиции. Израел предала контрола върху областта на Армията на Южен Ливан, която поема задачата да възпира палестинските атаки срещу Израел. Така по същество се стига до създаването на малка буферна държавица на север от Израел. В зоната ще бъдат разположени и „сини каски“, за да разделят южноливанските милиции от зоните, контролирани от Сирия и маронитите.

1979

САЛТ 2

Договорът между САЩ и СССР (юни 1979) продължава логиката на първия, като за първи път предвижда съкращаване на стратегически оръжия, защото налага на двете свръхсили таван от 2 500 стратегически оръжия и от трите класа. Договорът следва други две важни договорености между двете страни – Споразумение за предотвратяване на ядрена война (1973) и Договор за частично ограничаване на ядрените опити (до 150 кт). Няколко събития последвали подписването на договора (съветското нахлуване в Афганистан, новата администрация на

неоконсерваторите на Р. Рейган в САЩ, кризата с „евроракетите“ със среден обсег) дават основания на Конгреса на САЩ да не ратифицира дълго време договора.

„Двойното решение“ на НАТО

След оттеглянето на съветските ракети със среден обсег от Куба през 1962 г. и, по-късно, на американските ракети от Турция, двете свръхсили достигат до договорености за контрол върху стратегическите оръжия. Но през 1970-те години СССР заменя разположените ракети със среден обсег (SS-4 и SS-5) в Европа с нови, SS-20; Които са много по-точни и поради това предназначени за атакуване на военни обекти, а не на градове. Това променя значително ситуацията в Европа и по предложение на тогавашния германски канцлер Хелмут Шмит (ГСДП), Съветът на НАТО взема

на 12 декември 1979 г. решение за разполагане на американски ракети със среден обсег в Европа (баллистични ракети „Пършинг II“ и крилати ракети „Томахоук“). Втората част от „двойното решение“ предвижда започване на преговори със СССР и Варшавския договор за изравняване на стратегическите оръжия в Европа и евентуалното премахване на SS-20. Ако не се постигне договореност, след 4 години (т.е. през 1983 г.), разполагането на новите американски ракети в Европа ще започне. Това поставя началото на т.нар. „ракетна криза в Европа“ (1979-1986).

Съветска намеса в Афганистан.

През Студената война Афганистан е подпомаган от СССР срещу Пакистан, съюзник на САЩ. Но през 1973 г. Мохамед Дауд (афганистански принц), извършва преврат, сваля монархията и започва курс на дистанциране от СССР. През 1978 г. подпомагана от СССР партия (Народно-демократичната партия, марксистка и про-съветска) извършва преврат и лидерът ѝ Нур Мохамед Тараки поема властта. Година по-късно друга фракция в партията (подозирани в симпатии към Китай) взема властта след убийството на Тараки. В тази междуособица Съветският съюз

решава да действа и да подкрепи про-съветското крило в партията – на 28 декември 1979 г. съветските войски навлизат в Афганистан. Така започва една дълга война, завършила с изтеглянето на СССР през февруари 1989 г. поставило началото на дълга гражданска война.

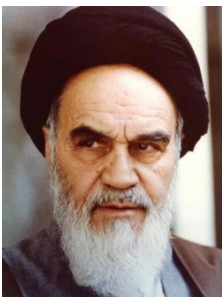
Знамето на Сандинисткия фронт за национално освобождение

Победа на сандинистите в Никарагуа.

От 1936 г. Никарагуа се управлява от клана Сомоса – типична латиноамериканска олигархия. Анастасио Сомоса Гарсия идва на власт като убива основния си противник Аугусто Сесар Сандино, лидер на широко народно демократично движение. Синът на диктатора, Анастасио Сомоса (младши) наследява баща си заедно с брат си, и е поддържан от САЩ (той е завършил военната академия в Уест пойнт). Фронтът „Сандино“ (СФНО) е създаден през 1961 г. основно от дейци на нелегалната Никарагуанска комунистическа партия (окуражени от успеха на Кубинската революция). През 1969 г. СФНО публикува своята политическа програма, която предвижда демократизация на Никарагуа. През май 1979 г. сандинистите предприемат финална офанзива и свалят правителството на Сомоса. СФНО, който понастоящем е член на Социалистическия интернационал, печели първите избори през 1984 г., но губи следващите през 1990 г. – Никарагуа започва процес на демократизация.

Гражданска война в Салвадор

Раздирана от противоречия между крайно консервативни сили и леви организации, Салвадор изживява няколко преврата, опити за партиен плурализъм, популистки експерименти и дейност на „ескадроните на смъртта“ (паравоенни формирования, специализирани се в среднощни отвлечения и убийства на противници на правителството). Последният опит за възстановяване на конституционното управление през 1962 г. се проваля, а през 1970-те години нестабилността нараства. Дори „футболната война“ с Хондурас през 1969 г. не успокоява ситуацията. През 1979 г. избухва гериля, водена от леви партии, които са дълго преследвани и забранявани, и които се обединяват във Фронта за освобождение „Фарабундо Марти“ (на името на салвадорски комунистически деец, 1893-1932). През 1989 г., включително под натиска на САЩ, за първи път след президентски избори има мирно предаване на властта. Започват преговори с герилята и през 1991 г. е постигнато споразумение, което поставя началото на демократичния преход в Салвадор.

Аятолах Хомейни

Падане на шаха в Иран - Ислямска република.

Управлението на шах Мохамед Реза Пахлави в Иран влиза в историята като „бяла революция“ – опит за западно модернизиране на страната. Режимът обаче е авторитарен и срещу него има разнообразна опозиция – либерална, марксистка и ислямска. От 1977 г. САЩ, съюзник на Иран, в духа на времето оказват натиск за политическа либерализация, което води до освобождаването на около 300 политически затворници. Демократичната опозиция се активизира през цялата 1978 г., особено след като през януари в свещения град Кум полицията разпръсква със сила студентска демонстрация, като има убити. Ислямските групи става особено активни и те единствени успяват да мобилизират масово обществото. Милionenната манифестация в Техеран на 8 септември 1978 г. е отблъсната от армията, има убити. Шахът губи бързо престиж и на 16 януари 1979 напуска страната, посъветван да направи това, за да осигури мирна смяна на властта. На 1 февруари 1979 г. от изгнание в Париж се завръща Рухола Хомейни, аятолах и виден опозиционен деец. За две седмици той успява да се наложи като лидер на революцията и неговите ислямски групи, които най-бързо се организират в страната като Гвардейци на революцията, успяват да възстановят реда и да се наложат като действителна власт. На 1 април 1979 г. след референдум е провъзгласена Ислямската република, начело с Върховния водач Хомейни. Останалите елементи на антишахската опозиция са практически елиминирани.

Използвайки като претекст укриването на шаха в САЩ, през септември 1979 г. Гвардейците на революцията окупираат американското посолство в Техеран и държат като заложници 51 американци до 20 януари 1981 г. САЩ скъсват дипломатическите си отношения с Иран. Тогавашният президент Дж. Картер нарежда подготовката на военна операция за освобождаването на заложниците (април 1980 г.), която се проваля заради поредица от инциденти с изпратените товарни самолети и хеликоптери в иранската пустиня (няколко убити при сблъсък на хеликоптер с кацнал самолет, изгорял самолет и два изоставени хеликоптера). Този неуспех подкопава международното доверие към САЩ и позициите на Картер в предстоящата президентска надпревара.

През септември 1980 г. Ирак, подтикван от САЩ, започва война срещу Иран, като поводът е суверенитета върху бреговете на река Шат-ел-Араб (от вливането на реките Тигър и Ефрат до морето). Войната ще продължи до примирието през 1988 г., а официално през 1990 г., когато ще бъде възстановено статуквото. Примирието през 1988 г. дава възможност на режима да се разправи с опозицията, като почти 30 000 политически затворници са убити в продължение на няколко седмици.

Договор от Кемп Дейвид между Израел и Египет.

След Октомврийската война от 1973 г. Египет е отслабен икономически, а правителството търси начин да затвърди позициите си. Саадат посещава през 1978 г. Израел, което е без прецедент в арабо-израелските отношения. С помощта на САЩ в Кемп Дейвид се провеждат преговори, при които е сключен мирен договор между Израел и Египет. Срецу това е изготвен и план, според който постепенно Египет ще възвърне суверенитета се на полуостров Синай (без ивицата Газа) до 1982 г. Договорът е пробив в арабската позиция за непризнаване на Израел. Вследствие на това седалището на Арабската лига, дотогава в Кайро, ще бъде преместено в Тунис.

“Постмодерната ситуация” на Жан-Франсоа Лиотар.

Книгата на френският философ се смята за референтен текст на постмодерната перспектива във философията. Основната му идея е свързана с критиката на модерността като нагласа, наследена от Просвещението, породила безгранична вяра в способността на човека да преобразява действителността. Този текст, който популяризира термина „постмодернизъм“, анализира ролята на знанието като упражняване на власт – властта на създателя на Големия разказ, всеобяснителните теории за историята и за бъдещето, основа на големите идеологии на ХХ век.

1980-1989

1980

Роналд Рейгън – президент на САЩ

Избирането през ноември на Р. Рейган (1911-2004) за президент на САЩ бележи поврат в политиката. На власт идва правителство, подкрепяно от кръговете на неоконсерваторите. Във вътрешен план то провежда политика на рязко съкращаване на държавните разходи (най-вече в социалната сфера, образованието и здравеопазването), а във външен план – политика на възраждане на американското влияние по света и на остра конфронтация с комунистическия блок. През първия си мандат (преизбран е през 1984) той назовава съветския блок „империя на злото” и предприема значителни усилия за постигане на стратегическо надмощие (като Инициативата за стратегическа отбрана – изнесена в космоса антикаректна отбрана, което е названо от пресата „Междузвездни войни” по името на създадената по същото време поредица от филми на Джордж Лукач).

Стачки и конфликти в Полша.

Създаден с началото на стачката в Гданската корабостроителница през август 1980 г., профсъюзът „Солидарност” бързо набира сила. Полското комунистическо правителство предпочита да преговаря, докато съветското правителство е за твърди мерки. В крайна сметка профсъюзът е легализиран и в него се записват почти 10 милиона работници и служители (от всичко 13 милиона в тогавашна Полша). „Солидарност” се обявява за „нов социален и икономически ред, който съединява плана, самоуправлението и пазара”.

Ирано-иракиска война.

След установяването на Ислямската република в Иран през 1979 г., новият ирански лидер аятолах Хомейни призовава иракските шиити (мнозинството) да свалят режима на Саддам Хюсеин (сунит). Това подтиква Ирак да започне война, подтикван също и от САЩ, които търсят съюзници срещу Иран. Войната е продължителна (до 1988 г.), кръвопролитна (най-малко 500 000 загинали от двете страни), след първоначална иракска офанзива, отблъсната и превърната в иранска офанзива, фронтът като цяло се стабилизира към края на 1981 г. по границата между двете държави.

Независимост на Зимбабве

Бившата британска колония в южна Африка Родезия (разделена на северна и южна) получава независимост през 1964-1965 г. В Южна Родезия властта се поема от самопровъзгласилото се правителство на белите жители начело с Ян Смит.

Великобритания не признава тази нови република, защото тя се основава на принципите на апартейда и недопускането на чернокожото население до властта. Чернокожите предприемат на следващата 1966 г. въоръжена гериля, организирана в две самостоятелни политически движения – ЗАПУ и ЗАНУ, които са близки до комунистическите държави. Двете се обединяват в Патриотичен фронт през 1976 г. и продължават въоръжената борба, подпомагани от марксисткото правителство в Мозамбик (независим от 1975).

Правителството е подложено и на международен натиск и през 1975 г. започва преговори, но с умерената националистическа организация на чернокожите Обединения африкански национален конгрес (ОАНК) и през 1979 г са проведени първите многорасови избори, спечелени от ОАНК. Новото чернокожо правителство на пастора Абел Музорева връща страната (наименувана Замбабве-Родезия) в Британската общност, което позволява нови преговори с бунтовниците от Патриотичния фронт. През февруари-март 1980 г. са проведени нови избори, спечелени този път от ЗАНУ, чийто лидер Роберт Мугабе формира новото правителство. На 18 април 1980 г. е провъзгласена независимостта на Зимбабве. Новото правителство не успява да изгради работеща демокрация, то води и гражданска война (1983-1987) с отцепници, оказва силен натиск срещу белите граждани на страната (на които от 1987 е отказано политическо представителство, а мнозина са прокудени).

„Свобода на избора” на Милтън Фридман (1912-2006)

Книгата на американският икономист, носител на Нобелова награда (1976) е манифест на свободния от всякаква държавна намеса пазар. Той е смятан за баща на монетаризма – икономическа доктрина, който поставя приоритета върху предлагането, а не върху търсенето. Фридман е съветник на президента Р. Рейган в неговата политика, известна като „рейганомика” (намаляване на данъците, премахване на ограниченията пред бизнеса, ограничаване на натиска на профсъюзите, намаляване на публичните разходи, най-вече в сферата на трудовата заетост и на социалното осигуряване). Фридман се смята за един от основните мислители на неоконсервативната вълна от 1980-те години.

„Името на розата” на Умберто Еко.

Първият роман на италианския семиотик, начало на цяла поредица от романи. Еко е изключително влиятелен интелектуалец, близък до италианската левица, автор също и на много политически текстове, в които критикува политиката на Берлускони и на неговото правителство..

1981

Франсоа Митеран, президент на Франция

През май 1981 г. президентските избори във Франция са спечелени от кандидата на Социалистическата партия Франсоа Митеран – за първи път левицата печели избори след 1956 г. След проведените веднага след това избори мнозинството в парламента е на левицата (СП и ФКП), които сформират правителство. В него има и 4-ма министри комунисти, което през 1984 г. е необичайно за западна страна. Правителството предприема значителни реформи.

На 20 януари 1981 г. след 444 дни задържане, са освободени американските заложници от посолството в Техеран.

Както става ясно много по-късно, новата републиканска администрация на САЩ е договорила плащането на откуп. Кризата завършва в навечерието на встъпването в длъжност на новоизбраният президент Р. Рейган.

Убийство на Ануар Садат, президент на Египет.

Ануар Садат (1918-1981) наследява Насър като египетски президент през 1970 г. Той иницира значителна външнополитическа ориентация, като страната му от съюзник на СССР се превръща в съюзник на САЩ в Близкия изток. Садат подписва и мирен договор с Израел (1979), което е безпрецедентно. Това води до изолиране на Египет от останалите арабски държави.

През есента на 1981 г. Садат предприема мащабни репресии срещу опозицията – арестувани са над 1 600 души (насъристи, комунисти, ислямисти, феминисти). В такава обстановка по време на военен парад, отбелязващ началото на Октомврийската война (1973) Садат е прострелян от участващи военни (членове на организацията „Египетски ислямски джихад“, свързан с „Мюсюлмански братя“), които отдавна са подготвяли удара. Вицепрезидентът Хосни Мубарак поема поста след убийството (на власт до 2011, когато е свален от масовото народно недоволство).

Ген. Войцех Ярузелски, министър председател на Полша (1981-1989)

Военно положение в Полша

Невъзможността на комунистическото правителство на ген. В. Ярузелски да се справи с растящото недоволство и с нарастващия авторитет на „Солидарност“ в Полша, води до въвеждането на военно положение на 13 декември 1981 г. То продължава до 31 декември 1982 г., но е отменено официално на 22 юли 1983. Военното положение позволява засилването на цензурата, арестуването и интернирането в трудови лагери на много дейци на „Солидарност“, включително на лидера Ю Лех Валенса. Военното положение предизвиква публична полемика между Италианската и Съветската комунистически партии. ИКП остро критикува СССР за това, че подкрепя ограничаването на гражданските свободи в Полша.

Същата година се появява и филмът „Железният човек“ на Анджей Вайда (р. 1928), световно известен полски режисьор, близък до Лех Валенса и „Солидарност“ през 1980-те години. Той разказва за стачката в заводите в Гданск в началото на 1970-те години.

Присъди по процеса срещу „Бандата на четиримата“ в Китай.

Още през 1977 г. четирима ръководители на ККП от времето на Мао Дзедун са снети от ръководните им постове. Сред тях е и неговата вдовица Цзян Цин (1914-1991). На започналия през 1980 г. процес срещу групата, наречена в стила на комунистически Китай „Банда на четиримата“ (четирима главни обвиняеми), те са обвинени за репресиите по времето на Културната революция (1966-1969). Според обвинението те са виновни за репресирането на над 720 000 души, включително смъртта на 34 800 от тях. Произнесена е смъртна присъда, с отлагателен срок от 2 години, през който осъдените имат възможността да се поправят. През 1983 г. присъдите са заменени с доживотен затвор. Цзян Цин се самоубива през 1991 г., което властите съобщават едва през 1993 г. Процесът се квалифицира от анализаторите като театрален, но има за цел да постави символичния край на „епохата на Мао“ в китайската история.

Неутронната бомба

На 6 август 1981 (което е и годишнина от първата атомна бомбардировка над Хиросима) президентът Р. Рейгън нарежда производството на 1 200 ядрени „неутронни“ бомби (бомби с повишена радиация). Това ново оръжие, идеята за което съществува още от 1958 г., е предназначено за поразяване на живата сила и комуникациите на противника, като има по-малък разрушителен ефект върху инфраструктурата. Решението предизвиква силна реакция на антивоенното движение. Основният проблем на това оръжие е, че се произвежда с голямо количество тритий (радиоактивен изотоп на водорода), чийто период на полуразпад е 12,5 години. Т.е. „неутронните бомби не могат да се съхраняват много дълго време. Понастоящем ядрените сили са се отказали да произвеждат това оръжие.

1982

Умира съветският лидер Леонид Брежнев.

Смъртта на съветският генерален секретар поставя началото на поредица от смени на върха. Съветската геронтокрация, както наричат властта на тогавашното Политбюро, чиято средна възраст надхвърля 80 г.,

прави поредица от опити да задържи властта. Но новоизбраният лидер Ю. Андропов умира на своя ред през 1984 г., като е заменен от също толкова възрастният К. Черненко, който на своя ред ще се спомине през 1985 г. Тази последователност от смени води до пълно разстройство на съветската държава.

Потопяването на крайцера „Белграно“ на 2 април 1982 г.

Фолклендската (Малвинската) война

Войната е по повод на суверенитета върху Фолклендските (Малвинските) острови, разположени на 480 км от брега на Аржентина в Южния Атлантук. Островите са под британски суверенитет от 1833 г., но това е оспорвано от Аржентина. От 1965 г. се водят дълги преговори между двете държави без резултат. През 1981 г. британският флот планирано напуска островите, а нов закон за британското гражданство не дава пълно гражданство на преобладаващото британско население на островите (общо около 2 000). Аржентинската хунта, която изпитва икономически проблеми (огромна инфлация), планира окупация на островите с цел да получи по-широко одобрение от аржентинците, за които Малвините са национална кауза. На 2 април 1982 г. аржентински командоси атакуват столицата Порт Стенли и на следващия ден малкият британски гарнизон капитулира.

Великобритания, ръководено по това време от Маргарет Тачър, подготвя военна операция. Светът е разделен, САЩ също не заемат позиция в началото, защото са обвързани със съюзнически договори и с двете страни: Северноатлантическият договор с Великобритания и Договорът от Рио с Аржентина. Междувременно Аржентина не получава подкрепа от страна на Съвета за сигурност на ООН (СССР се въздържа). На 1 май 1982 г. британската армада атакува Фолклендите, като войната първоначално е морска, срещу аржентинската флота, а на 21 май британците дебаркират на островите и започват сухопътни сражения срещу по-многобройния аржентински корпус. На 1 юни 1982 пристигат още 5 000 британски войници, които на 14 юни отвояват столицата Порт Стенли и пленяват над 10 000 аржентински бойци. На 20 юни войната приключва. Загинали са около 250 британски и около 650 аржентински военни. И двете страни губят по няколко бойни кораба, като най-тежко е потопяването на аржентинския крайцер „Белграно“ (300 загинали).

Войната в Ливан

Засилването на палестинските атаки в Южен Ливан и северен Израел през 1981 г., както и на ответните удари на израелската авиация е непосредствената причина за решението на Израел да изтласка окончателно ООП от Ливан. На 6 юни 1982 г. израелската армия нахлува в Ливан. За сравнително кратко време тя взема превес, изтласквайки палестинските бойци на север, но и унищожавайки значителна част от сирийските военни сили в Ливан. Израелските части достигат до Бейрут и го обсаждат. През август е постигнато споразумение, според което около 14 000 палестински бойци напускат Ливан (седалището на ООП ще се установи впоследствие в Тунис), а многонационални сили (САЩ, Франция, Великобритания) се разполагат в страната, за да гарантират мира.

Новоизбраният президент на Ливан, маронитът Башир Джемайел, е убит на 14 септември 1982 г. от про-сирийски ливанец, което довежда до окупацията на западен Бейрут от израелската армия и до клането в палестинския бежански лагер Сабра и Шатила (16-17 септември 1982). Израелското военно командване (генерал Ариел Шарон) допускат християнски милиции (т.нар. фалангисти) да влязат в лагера под предлог, че там се укриват 2 000 бойци. Резултатът е масово клане на цивилни (до 3 000 убити). Това предизвиква международен скандал и израелските полеви командири са обвинени в съучастие.

В резултат от войната в Ливан се създава подкрепяната от Иран и Сирия радикална военизирана организация Хизбула, която ще се превърне в основният противник на Израел в страната. От друга страна войната води напускането на почти 850 000 християни от Ливан и до фактическото приключване на съюза на Израел с християнските милиции. Войната дори ще доведе до помиряване на ОП и Йордания и дори до идея за палестинско-йорданска федерация, която така и не се реализира.

Сенегамбия – нова африканска федерация.

През 1981 г. в Гамбия (Западна Африка) опит за преврат е потушен с помощта на армията на Сенегал (държавата, в която Гамбия е като анклав). На 1 февруари 1982 е създадена официално федерацията Сенегамбия със споразумение, у подписано от двамата президенти (съществува до 1989 г.).

СПИН

За първи път правителствата и международните организации оповестяват развитието на епидемия от Синдром на придобитата имунна недостатъчност (СПИН), смъртоносна болест, разпространявана по полов път, по кръвен път (чрез замърсени спринцовки и хирургически инструменти или с кръвопреливане) или от заразена майка на детето ѝ. Епидемията алармира властите за предприемат превантивни мерки заедно с търсенето на ваксина (досега такава няма). Разпространението на СПИН поражда сериозни промени в сексуалното поведение, но поставя най-вече етическите и политическите въпроси за отношението към болните и серопозитивните (незаболелите носители на вируса). Усилията са насочени също така и срещу izolацията и oстракирането на засегнатите от болестта.

1983

Гибелта на KAL 007

На 1 септември 1983 г. пътнически самолет на Корейските авиолинии изчезва на запад от съветският о-в Сахалин заедно с 269 пътници и членове на екипажа, сред които и един американски конгресмен. Според правителството на САЩ самолетът е хладнокръвно свален от съветски изстребители, докато съветската версия е, че самолетът е навлязъл в съветското въздушно пространство над деликатни райони (радар и бази на атомни подводници), не е отговорил на нито един от сигналите, и затова е свален. По-късните разследвания (1991) показват противоречива картина. Може да се смята за сигурно, че самолетът е навлязъл в съветското въздушно пространство, но също така и че наблизо е имало подобен на него разузнавателен самолет, което е заблудило съветската страна. Друга версия говори за използване на самолета от американското разузнаване и за престрелка между придружаващи го американски изстребители и съветски изстребители. Трета версия говори за възможно унищожаване на самолета от американските ВВС, за да се заличат следите от шпионското му използване.

Гибелта на самолета изостря докрай съветско-американските отношения. Р. Рейгън вече е назовал в реч от март 1983 г. СССР „империя на злото“, а в няколко страни от Западна Европа започва разполагането на американски ракети със среден обсег след неуспеха на преговорите със СССР (криза на евроракетите).

Американски парашутисти над Гренада

Американско нахлуване в Гренада

Малкият карибски о-в Гренада (), част от Британската общност, се управлява от 1979 г. от марксистко правителство начело с Морис Бишоп (след успешен преврат). Новото правителство се сближава с Куба и СССР. През 1983 г. вътрешен конфликт в управляващата води до преврат, при който е убит Бишоп (13 октомври 1983). Това е повод на САЩ, в сътрудничество с Организацията на американските държави (ОАД), да реагират, за да защитят, според официалната версия, американските студенти по медицина в Гренада. Операцията започва на 25 октомври 1983 г.

с участието на 7 000 американски военни и 300 военни от Барбадос и Ямайка (на среща се имат около 1 500 гренадски военни). Това е първата мащабна военна операция на САЩ след войната във Виетнам и има очевидно за цел да възстанови доверието в американската военна мощ. Световното обществено мнение е изненадано от операцията на могъщата свръхсила срещу нищожната Гренада, Великобритания (Маргарет Тачър) официално протестира. Резултатът е, че на проведените през 1984 г. избори в Гренада печелят про-американските партии, а президентът Р. Рейгън печели пак през 1984 г. втори мандат.

Създаден е **Международният демократичен съюз** (консервативният интернационал).

По инициатива на няколко десни лидери от Европа (Жак Ширак, Маргарет Тачър, Джордж Буш и Хелмут Кол) се създава международно обединение на консервативни и християндемократически (десноцентристки) партии със седалище в Лондон. В Европейския парламент на същата основа се образува Европейския демократичен съюз,

който се слива през 2002 г. с Европейската народна партия (ЕНП). ЕНП дълго остава разделена между силно проевропейски настроени партии (християндемократите са сред учредителите на ЕС) и евроскептични партии (консерваторите във Великобритания). Понастоящем британските консерватори за извън ЕПП и са част от Европейските демократи, които формират общо парламентарна фракция заедно с ЕПП.

Турска севернокипърска република е провъзгласена на 15 ноември 1983 г. в окупираната от Турция северна част на Кипър, която остава призната единствено от Турция.

Край на диктатурата в Аржентина с избирането на цивилния президент Раул Алфонсин (30 октомври 1983), който предприема демократизация, но също така и съдебно преследване на ръководителите на военните хунти, виновни за т-нар- „мръсна война” (масовите отвлечения и убийства на политически противници).

1984

СССР и неговите съюзници бойкотират Олимпийските игри в Лос Анджелиз (юли-август 1984), което е израз на нарастващото международно напрежение между Изтока и Запада.

Убита е Индира Ганди, министър-председателка на Индия.

Индира Ганди (1917-1984) е дъщеря на първия министър-председател на независима Индия Джаварлал Неру (няма родство в Махатма Ганди). По време на първото ѝ правителство (1966-1977) тя основава политиката си на социализма, необвързането и светската демокрация. През 1969 г. нейната партия – Индийският национален конгрес – се разцепва на ляво и дясно крило, като тя оглавява лявоцентристкия Нов конгрес. Това е времето на значителни реформи, като премахването на привилегиите на махараджите или „зелената революция”, позволила на Индия да произведе сама храните, от които има нужда. В опозиция след 1977 г., партията ѝ печели наново изборите през 1980 г. и тя отново е министър-председателка. Но през втория си кабинет в Индия нарастват конфликтите между индуите и сикхите, които претендират за автономия. През юни

1984 г. тя изпраща военни да прочистят окупирания от сикхи сепаратисти главен храм на сакхите в Армитсар. При сражението загиват също над 170 жени и деца. На 31 октомври 1984 г. тя е убита от двама свои телохранители сикхи.

Начало на т.нар. „възродителен процес” в България

Като епизод от по-дългата история на преименувания на турците и мюсюлманите в България, с това име се нарича акцията, започнала на 24 декември 1984 г. и като цяло завършила на 19 януари 1985 г. по преименуването с български имена на всички български турци и мюсюлмани. Операцията включва и заличаването на старите имена в актовете за раждане и всички свързани документи. В операцията са включени както всички инстанции на властта (комитетите на БКП, народните съвети, министерствата и ведомствата), на също полицията, специалните части, армията и специалните служби.

На много места засегнатите организират демонстрации и дори бунтове, при които властта използва сила и има убити и ранени. Като пряка последица от насилственото преименуване през 1985 г. нелегална терористична организация взривява бомба във влака от София за Бургас, която избухва при гара Буново и взема човешки жертви. Атенанти има и на други места.

Убийство на свещеника Йежи Попйелушко в Полша

От обявяването на военното положение младият викарий Йежи Попйелушко всекидневно произнася антиправителствени проповеди, някои от които предавани по радиа „Свободна Европа”. Затова е и арестуван, но освободен под натиска на църквата. На 19 октомври 1984 г. е отвлечен и убит от службите за сигурност на режима. Непосредствените извършители и техният началник, обаче, са осъдени на 25 години затвор през 1985 г., но убийството разрушава изцяло доверието във властите. Над 500 000 души ще отидат на погребението му през ноември.

На 19 декември 1984 г. е подписано китайско-британско **споразумение за бъдещето на Хонконг**.

То се налага поради изтичането на договора за наем от 1898 г. (за 99 г.) Споразумението предвижда връщането на суверенитета на КНР върху града през 1997 г., но при запазване на капиталистическата му система до 2047 (формулата „една държава, две системи“). Подобно споразумение ще бъде подписано и с Португалия за статута на Макао, който трябва да премине към КНР през 1999 г.

1985

Михаил Горбачов - генерален секретар на КПСС.

Изборът през март 1985 г. на М. Горбачов за генерален секретар на КПСС е прието като невероятно – той е едва на 51 години. Изборът му започва един от най-динамичните периоди на съветската история, повлияла силно историята на Централна и Източна Европа - перестройката. Това е програма на Горбачов за политически промени, основани на демократизацията и гласността, макар по замисъл те да не трябва да излязат извън един комунистически проект. Перестройката е по същество подготовката за промените след 1989 г., защото отрицва публичните дебати за комунизма в съветската преса, което повлиява и останалите комунистически държави в Европа.

Среща на върха Рейгън-Горбачов в Женева.

Това е първата съветско-американска среща на върха (ноември) от няколко години и бележи сериозен напредък в преговорите за контрол на въоръженията. Рейгън е преизбран за втория си мандат и е склонен да постигне споразумение със СССР, Горбачов е отскоро съветски лидер и обявява курса си към гласност и преустройство, включително в международните отношения.

Възобновяването на диалога ще доведе до безпрецедентни договори за действително разоръжаване през следващите години (за ракетите със среден обсег в Европа, за стратегическите оръжия, за

обикновените оръжия в Европа).

На 5 януари 1989 г. генерал Жоао Фигейредо предава властта на **цивилен президент в Бразилия** – Танкредо Невиш, която поставя началото на демократизацията.

Невиш ще бъде избран за президент на изборите през март и остава на поста до 1990 г. През март е възстановена и демокрацията в Уругвай, а през май е прието демократична конституция в Гватемала.

Rainbow Warrior

Договорът от Раротонга

На 5 август 1985 г. в Раротонга, о-ви Кук, е подписан Договор за безядрена зона в Южния Пасифик. Но от ядрените държави САЩ,

Франция и Великобритания ще го ратифицират едва през 1996 г., когато е подписан и Договорът за пълна забрана на ядрените опити. Франция продължава подземните си ядрени опити до 1996 г. в ядрения си полигон във Френска Полинезия (атолите Муруроа, Фангатауфа).

През юли 1985 г. антиядреното движение „Грийнпийс“ изпраща кораба „Рейнбоу Уорриър“ с активисти в близост до френския ядрен полигон, за да предотврати опитите. Френската Генерална дирекция за външна сигурност (DGSE) изпраща екип от командоси, които взривяват кораба, при което загива фотографът Фернандо Перейра. Двама от агентите са задържани в Нова Зеландия, която започва разследване. Първоначално Франция отрича да е замесена, но в крайна сметка президентът Франсоа Митеран (1916-1996) поръчва разследване и във Франция. През септември вследствие на скандала подава оставка министърът на отбраната Шарл Ерню, а директорът на DGSC адмирал Ив Лакост е уволнен.

Договор за ракетите със среден обсег в Европа

М. Горбачов е на посещение в САЩ и на 8 декември подписва с Р. Рейгън Договора за ракетите със среден обсег в Европа, който предвижда премахването и унищожаването на ракетите от европейския континент. Това поставя край на кризата с евроракетите, но за първи път предвижда физическото унищожаване на действащи оръжия. Ракетите със среден обсег (между 500 и 5 000 км) в Европа, които подлежат на демонтиране, са 2 692 (846 американски и 1 846 съветски). Към 1 юни 1991 г. тези оръжия са унищожени.

Саркофагът на аварирания реактор в Чернобил.

Ядрената катастрофа в Чернобил

На 26 април 1986 г. избухва един от реакторите на атомната централа до град Припят (дн. Украйна). През май започва и евакуацията на 30-километровата зона около централата (около 200 000 евакуирани). Град Припят е в момента град-фантом. Загиналите вследствие на радиоактивното заразяване се изчисляват на няколко десетки хиляди. Засегнати от инцидента (пряко и косвено в прилежащите зони) са около 5 милиона души. Заради радиоактивния облак, обиколил Европа след аварията, много страни също са засегнати от радиацията.

През 1988 г. избухналият реактор е покрит с бетонен саркофаг, който през 1999 е укрепен, а през 2000 г. под международен натиск останалите реактори са спрени. В момента продължава изграждането на нов бетонен ковчег за реактора, който трябва да завърши през 2012 г.

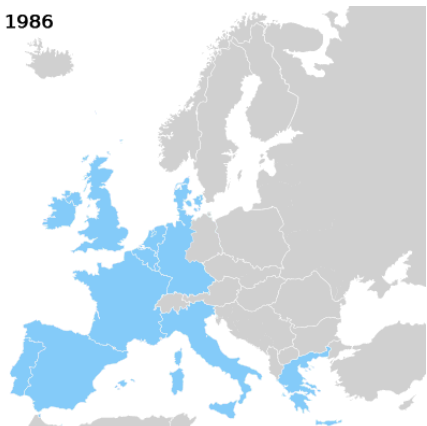
Катастрофата показва дълбоките дефекти на съветската система, която реагира мудно, неефикасно и най-вече – крие информацията за размера на пораженията. Новият съветски лидер Горбачов използва случилото се, за да настоява за дълбоки реформи на системата.

Катастрофата на космическата совалка „Челинджър“ на 28 януари 1986 г. ще прекрати за 32 месеца американската космическа програма.

Аферата Иран-контрас

*Тайна операция на САЩ, чрез която с продажба на американско оръжия за Иран (което е забранено след кризата с американските заложници в Иран) се финансира въоръжената гериля срещу марксисткото правителство на Даниел Ортега в Никарагуа (т.нар. контрас – от испански *contras*, противници). Операцията добива публичност с публикацията на ливански вестник на 8 ноември 1986 г. Първоначалното обяснение за продажбата на оръжия за Иран чрез посредничеството на Израел е, че така САЩ очакват съюзниците на Иран от Хизбула в Ливан да освободят взетите от тях американски заложници (1983-1984 г.). В крайна сметка печалбата от продажбите отиват да подпомагане на контрасите в Никарагуа, което също е незаконно след като в специален законопроект от 1982 г. Конгресът забранява това. Президентът Рейгън е принуден публично да обясни ставащото, скандалът води до последователни оставки на Р. Макфарлън и Дж. Пойндекстър, и двамата съветници на президента по въпросите на националната сигурност, както и обвинение срещу служителя в Агенцията за национална сигурност О. Норт.*

1986

Единен европейски акт

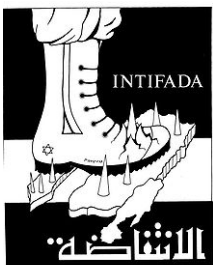
Южното разширяване на ЕО става възможно след падането на диктатурите първо в Гърция (1974) и Португалия (1974), после и с демократизацията в Испания (след 1976 г.) Това разширяване съвпада и с трансформацията на институциите на ЕО с подписания през февруари 1986 г. Единен европейски акт. Той поставя целта за въвеждане през 1992 на един европейски пазар, основан върху „четирите свободи“ (свободно движение на стоки и услуги, на капитали, на лица и на установяване на предприятията). Дава се и силен тласък на Европейското политическо сътрудничество, което по-късно ще се превърне в една от основните политики (външни отношения и сигурност) на Общността.

Подписването му става след присъединяването през януари на Испания и Португалия към ЕО. Единният европейски акт подготвя подписването през 1992 г. на Договора от Маастрихт, учредяващ Европейския съюз (ЕС).

Край на диктатурата на Маркос във Филипините

Управляващия Филипините от 1965 г. президент Фердинанд Маркос (1917-1989) отдавна се е превърнал в символ на лошо управление и корупция. Убийството на неговия политически опонент Б. Акинйо през 1983 г. изостря опозицията срещу режима. Подложен на силен вътрешен и международен натиск, Маркос свиква нови президентски избори през февруари 1986 г., спечелени от опонента му Корасон Акинйо (съпруга на убития Б. Акинйо). Изоставен от армията Маркос напуска Филипините, а във Филипините започва процес на демократизация.

1987

Плакат на първата интифада от 1990 г.

Първа интифада в Палестина

Обикновен, както изглежда, пътен инцидент между израелски военен камион и палестинска кола с гибелта на няколко палестинци взривява напрегнатата обстановка и на 9 декември 1987 г. разгневени палестинци започват масови демонстрации с хвърляне на камъни (интифада) по израелските войници. Новото е, че не става дума за движение, което е организирано от ООП, нито от Сирия или Иран, а за проява на народно отчаяние и спонтанно действие. Напрегнатата обстановка се задълбочава с разпространението на гражданското неподчинение в окупираните територии на

Палестина. Практиката на хвърляни на камъни се разпространява сред палестинските младежи и юноши и става все по-неконтролируема. В хода на тази първа интифада се ражда движението „Хамас“ (Ислямска съпротива), под ръководството на дейци, свързани с „Мюсюлмански братя“. Оттогава влиянието на „Хамас“ особено в ивицата Газа, ще нараства. Първата интифада официално завършва със споразумението от Осло през 1993 г.

Матиас Руст каца на Червения площад

Младият германец (19 г.) излита със своя префасониран самолет „Чесна“ от Финландия и в 17:24 ч. след около 800 км полет на ниска височина се приземява без да пострада никой на Червения площад в Москва. Инцидентът предизвиква огромен скандал, защото нито един радар на противовъздушната отбрана не го засича.

Това позволява на М. Горбачов да се раздели с почти 2 000 военни, като разчисти терена за хора, които подкрепят реформите му. Руст е осъден за хулиганство, но през 1988 г. е помилван и се връща в Германия.

Тунелът под Ламанша

Започва строителството на тунела под Ламанша

Тунелът е построен от консорциум от 10 британски и френски компании и е започнат на 15 септември 1987 г. Смята се, че е най-дългият подводен тунел в света (от обща дължина от 50,5 км, подводната му част е 37 км). Представлява два успоредни железопътни тунела, със сервисен спомагателен трети тунел помежду им, като трите тръби са свързани с връзка на всеки 345 м. Тунелът е завършен на 10 декември 1993 г. и е открит официално на 6 май 1994 г.

1988

Референдум в Чили слага край на диктатурата на Пиночет.

През 1987 г. ген. Пиночет прекратява военното положение и разрешава завръщането на някои политически изгнаници и позволява известно ограничено участие на опозицията в публичния живот. Предвиденият референдум с мнозинство от 54% отхвърля удължаването на мандата на А. Пиночет и гласува за провеждане на общи избори. Опозицията остава разделена, но новото християндемократическо правителство предприема демократизацията на страната.

Начало на съветското изтегляне от Афганистан, след поет ангажимент от М. Горбачов по време на срещата му с Р. Рейгън в Москва.

Погром срещу арменците в Сумгаит, близо до Баку.

Напрежението между арменци и азери в Нагорни Карабах (арменски анклав в Азербайджан) ескалира и се стига до погром, при който са убити десетки и ранени стотици арменци. Напрежението води до пряко управление на Съветското правителство върху автономната област, но това не решава проблема, който води до война между Армения и Азербайджан след разпадането на СССР през 1991 г.

Палестинският национален съвет взема решение да провъзгласи **арабската държава в Палестина на териториите на Западния брат на р. Йордан и в ивицата Газа**, като с това се отказва от претенцията си за палестинска държава върху цялата територия на историческа Палестина (15 ноември). В окупираните територии палестинците наброяват 1 170 000 души.

Беназир Бхуто (1953-2007) е първата жена министър-председател в мюсюлманска страна (Пакистан) от 1988 до 1990, както и от 1993 до 1996. тя е дъщеря на Пакистански лидер Зулфикар Али Бхуто, министър-председател на Пакистан 1971-1977.

Засегнатата иранска фрегата Саханд

Морска битка в Персийския залив

В хода на продължаващата Ирано-иракска война двете страни минират Ормузкия пролив (входа към Персийския залив). Иранските сили също така осъществяват нападения върху танкерите в залива, пречейки на иракския износ на петрол (и не само). САК поемат след колебания мисията да патрулират в залива и да предпазват танкерите, както и да го деминират. На 14 април американска фрегата е ударена от морска мина. Това е повод за СЩ да нанесат удар върху иранските морски позиции в залива като

унищожават две ирански нефтени платформи (според американците те се използват за бази на рейдовете срещу танкерите). Това води до кратък военноморски сблъсък на 18 април 1988 г., при който са потопени два ирански кораба (патрулен кораб и фрегата).

Ирано-американските отношения се изострят допълнително, когато на 3 юли 1988 г. американските ВМС свалят над Персийския залив с ракети ирански пътнически самолет, при което загиват 290 души. Американските военни са взели самолета за военен, както става ясно от разследването, но инцидентът е много тежък. В крайна сметка САЩ ще изплатят компенсации за жертвите.

Все пак има напредък, защото на 20 август 1988 г. влиза в сила примирието между Ирак и Иран, постигнато с натиск на ООН.

1989

„Голямата екскурзия” в България

Съпротивата срещу „възродителния процес” се развива заедно с влиянието на съветската перестройка в България. През пролетта на 1989 г. на много места, главно в Североизточна България, има демонстрации и граждански движения срещу преименуването, които са потушени със сила. По някои оценки между 25 000 и 30 000 души участват в демонстрациите.

Решението на правителството от май 1989 г. да облекчи получаването на паспорт за пътуване в чужбина е претекст за организирана операция, която да подтикне голяма част от

българските турци да напуснат страната и да се изселят в Турция. Властите действат по всякакъв начин – от открито подстрекателство, до пускане на слухове, че „това е последна възможност”. През лятото на 1989 г. огромни колони преселници, често с натъпкана по коли и каруци покъщнина, тръгват към границата. По някои оценки около 360 000 български турци напускат България по това време, като имотите и къщите им са продадени на безценница в общия хаос на отпътуването или направо заграбени. Операцията води и до раздухване на националистически страсти. През 1990 г. почти 150 000 от бежанците ще се завърнат в България.

„Година на революциите” в Източна Европа.

С поредица от смени по върховете в Централна и Източна Европа започва една генерална промяна.

На 6 февруари 1989 в **Полша** започва „кръглата маса” – преговори между комунистическото правителство и опозицията. Впоследствие „солидарност” ще спечели изборите на 4 юни 1989.

На 2 май 1989 **унгарското комунистическо правителство** премахва загражденията на границата с Австрия, а три месеца по-късно отваря границата за наплива от източногермански граждани, бягащи на Запад.

Поредица от оставки: **Ерих Хонекер** в ГДР (18 октомври), **Тодор Живков** в България (10 ноември), **Густав Хусак** в Чехословакия (10 декември).

На 22 декември **Николае Чаушеску** в Румъния е свален с революция и кратка гражданска война.

Символът на промените е пробиването на Берлинската стена от страна на източногермански демонстранти, които правят знаменита разходка до Западен Берлин, акламирани от събралите се западноберлинчани.